

ESZMETÖREDÉKEK,
KULÖNÖSEN A
TISZA-VÖLGY
RENDEZÉSÉT
ILLETŐLEG.

IRTA

GR. SZÉCHENYI ISTVÁN.

143.603

Politikai pályámra visszatekintve, nyugodt kebellemmel mondhatom: soha más szempont nem vezérlett, mint nemzetünk üdve, hazánk java. Népszerűséget, mellyel soha nem kaczerkódtam, és felső kegyelmet, mellyért soha nem bókoltam és mellyért soha egy hizelgő szó sem hangzott ajkaimról, mindig csak eszköz és módnak tekintém, az érintett egyedüli főszemponthoz közeledésre. — S valóban, ki népszerűséget vagy felső kegyelmet mint czélt tekint, s nem a haza, nem a nemzet azon vezéreszme, melly melegíti keblét s feszíti minden tehetéseit: az, bármily tisztalelkű és emberséges ember legyen is egyébiránt, valódi és teljes ereje szerinti hasznót soha nem áraszthat nemzetünkre, hazánkra.

És e körül valóban ideje már tisztába jönnünk. Mert mindaddig, míg egyik oldal előtt gyanus a népszerű ember, a másik oldal pedig rögtön bizodalját veszti az iránt, ki felsőbb kegyelem tárgya: mindaddig okvetlen ha nem is nyílt, legalább lappangó gyanakodás és újhuzás vegyül még olyanokba is, mikben az érdek tökéletesen egy, s mikben kézfogás és vállvetés ekkép természetes volna, mert viszonyos haszonnal jutalmaztatnék meg.

Nekem mindkettőben volt némi részem, és így tapasztalásból szólhatok. — Tizenöt, husz évvel ezelőtt,

mikor meglehetősen állék népszerűségben, leginkább ez okbul nem volt nagy hatásom ott, hol meg nem törött ép erőben tán némi jó szolgálatot tehettem volna; midőn ma viszont azon okbul, mert a felsőbbek bizodal-
mát kezdem nyerni, megint ide lent nem állók sokak előtt legjobb szagban, mintha tudja Isten mi nagy vét-
ket követtem volna el; holott azelőtt is csak a hazát s
nemzetet, s most is egyedül a hazát és nemzetet szom-
jaztam és szomjazom szolgálni, mellynek felemelése
annyi, mint a fejedelmi szék erősítése, midőn ennek
ereje viszont azok szilárdítása, 's ekkép ugyanazon egy
cél, melly felé törekedni valamint minden egyes pol-
gárnak, ugy a kormánynak is legszentebb kötelessége. *)

Azelőtt felette rosz néven vette nem egy, ha vé-
letlenül megfáklyazenéztek, mintha errül tehettem, vagy
ily demonstratio lényegemen csorbát ütött volna; ma
megint nem egy, de igen számos viszont az által vél
rajtam szeplőt észrevehetni, mivel 'Tanácsnok' és 'Ke-
gyelmes' czimmel ruháztatám fel, mintha bizony olly
éppen semmi nem volna a saját lábán állni tudó, mi-
szerint ama, egy kissé fényesb vagy kevesbé fényes
czím, mellyel érintik, belbecsét magasbra emelni vagy
lejebb szállítani képes lehetne, és mintha a becsületes s
számot csak Istennek adó ember nem fénylenék többé
kevesebbé, szerény szent-jános-bogárként, egy kissé már

*) Nem egy fog tudom a miatt ismét megbotránkozni, hogy újra ma-
gamrul szólók. Ámde e tekintetben is elvégre tisztába kell jönnünk.
S ugyanis a szerénység, melly többek közt a saját személy fölhozá-
sát is tiltja, vajmi szép erény, és nagyon hibáz, ki ellene társad-
almi körökben vét; a nyilvános élet mezején azonban, hol mindenek
előtt az kívántatik, hogy világosak legyünk, miszerint mindenki meg-
értsen, nem annyira a szerénykedés, mint inkább a' nyílt férfiúi szó
azon kelléa, mellynek megfelelni kötelesség.

belsejéből is ki, és ekkép csak rá sugárzott fény emelhetné őt magasbra!

Mi magyarok még fiatal nemzet vagyunk, s ezen hitem mindinkább szilárdul, noha életkorom képei nem lehetnek mai nap olly vidorok és olly reményteliek, mint valának akkor, midőn számos évvel ezelőtt azzal hasítám a még jobbadán alvó nemzetnek keserű visszaemlékezésekben búsongó álmait ketté, hogy a magyar még lesz. Igen, mi még fiatal nép vagyunk! Ámde azért, és éppen azért kell üdülésünkre vigyáznunk, nehogy férfiúi korba-léptünk törpeségre vezessen, és időelőtti agg kor legyen vérünk jövődjöje.

Ennek eszközlésére semmi, de egyáltaljában semmi nem olly szükséges, mint a valónak mindenbeni és minden oldalruli kitüntetése; vagy más szavakkal: „az alap-talan és elferdült eszmék minélelőbbi és minél talpraesettebb helyreigazítása.“ Mert mindaddig, míg hézagon vagy félszégészen alapul létünk felfogása és ekkép politikánk, mindaddig nem hogy egészség felé fordulna vérünk, de ezer nyavalyák közt sinylődve, előbb utóbb bizonyosan, sőt hovahamarább okvetlen törpeség és időelőtti agg kor felé indulni kénytelen.

Már pedig azon tenger csaleszme között, mellyek habjaitul fel és alá hányatunk, mióta felébredénk, s a magyar, hála az égnek, olly annyira aggasztó hátramaradásain pirulni nem szégyenlett; ezen csaleszmék közt tán legsorvasztóbb, mert absurdumra vezet, azon kivált újabb időkben olly sok oldalrul annyi pártfogásra talált balvélemény, melly szerint „királyi hivatal nem férne tántorithatlan hazafisággal egészen össze!“ *)

*) Valami divateszmének megítélésére, valljon t. i. van-e benne fallacia vagy nincs, nem létezik biztosabb mód, mint annak általános alkal-

Nem a népszerűséget eszköz gyanánt nemzeti célra használó, az ármányos; de az, ki népszerűséggel saját bálványzása vagy mellékes céljai végett kaczerkodik. Szintugy nem a királyi szolgálat vet az illetőre homályt; de a szolgálai, minden meggyőződés nélküli, vagy csak saját hasznát tekintő szolgálat érdemel megvetést. Mi megint nem egyéb, mint azon olly sokszor elmondott igazság egyik változata, hogy „minden“ helyzetben lehet és van becsületes ember, és viszont; s hogy ekkép, a jelen themát illetőleg, sem a nép-, sem a felsőbb kegy nem szolgálbat igazsággal belbecsi hévmérőül, de egyedül az egyik vagy másik helyzetbeni több vagy kevesebb becsületes eljárás vet súlyt a mérlegbe; mert valamint a népszerű ember tehet roppant jót, de hasonlólól tömérdek] rosztat is: szintugy hozhat áldást vagy átkot a felsőbb hatalommal körülövedzett.

mazását felte. ni. Mert ha általános alkalmazása nem vezet absurdumba, akkor fallaciatul is ment; midőn ha absurdumba vezet, okvetlen fallacia van benne. Igy például ha e következő eszme van napi renden: „Legyetek istenfélők és szorgalmasok, szavatokat pedig soha ne szegjétek meg,“ ugyan van-e ebben fallacia? Bizonyosan nincs; mert habár minden ember legkisebb kivétel nélkül követné is e tant, azért még is nemesak meg nem akadna a társulati viszony és szerkezet, de éppen ellenkezőleg, sokkal jobban forogna. Már ha az itt következő eszme divatszzerű: „Iparkodjatok szükségéiteket kisebbitni és minél kevesebbrel ellehetni,“ ebben megint van fallacia; mert ha minden lakos vagy csak a nagyobb szám is, bona fide s egymással versenyezve erre törekszik, elvégre nemesak minden keresetnek okvetlen esorbulnia sőt megszűnnie kell, de véglegesózetben az erdők makkjaira és a mezők tökjeire fognák magukat reducálni a buzóbbak. — Igy tovább, ha ezen tan „Kerüljétek a királyi hivatalt“ a divatszzerű, ebben is van s pedig nagyon veszélyes fallacia, minthogy a legnagyobb absurdumba vezet; mert ha e honnak jobbaira hat, akkor természetesen a rosztak kezeibe jut a hivatal; midőn ha általános a hatás — mert hivatalok nélkül csak nem lehet álladalom — idegenek kezeibe esik; minek bár egyike bár másika, az országra nézve semmi esetre sem nagy szerencse, sem nagy előny nem lehet.

Ezeket eszméletül röviden előrebocsátva, legyen szabad ez alkalmat előlegesen használnom: legkegyelmeseb Urunk fejedelmünk iránt legmélyebb háladatomat ezennel legünnepélyesebben nyilvánítom, hogy csekély személyemmel parancsolni méltóztatott. Élttem kora és magamrakta állásom noha nem magas, de még is olyan, hogy hivatali fény vagy czim nem lehet előttem nagybecsű; ezekről tehát hallgatok. Hanem hogyhátramaradt napjaimban olly körbe méltóztatott állitni, mellyben, ha Isten segít, nagyobb vonásokban fogok tán édes magyar hazánk kifejtésének nagy művéhez járulhatni; s hogy soha nem titkolt független gondolkozásom daczára fejedelmi bizalmával kegyeskedett megajándékozni, és ez által annak újabbrul nyilvános bizonyosságát adá, miszerint magas nézete előtt a hazafi nem áll ellentétben a kormányi szolgálatban levővel: ezen mindenek fölött nagybecsű kegyét kész vagyok utólsó pillanatombig veritékemmél, ha kell, véremmel is leszolgálni.

Azon honfiakat pedig, kikhez nemcsak vérrokonság, de valami ennél sokkal magasztosb, t. i. 'hüség nélküli hazai hűség' köt, és kik méltányolni tudják őszinte szándékimat, és illyeseket tanácsosal és tettel előmozdítani sziveskednek --- szinte üdvözlöm, s korántsem, mintha bármilly nemű ünnepléseiket követelném — mert hiszen illyesekért én bizony nem adok sokat, kivált most, mikor előbb 'tenni' mint 'ünnepleni' kellene — hanem, mert remélem, sőt hiszem, hogy kezet fogva és vállat vetve, a magyar is felemelkedik egykor a civilisált nemzetek azon láncsorába, melly az emberiséget közelebb viszi az egekhez.

Alig valék azon testület elnökéül kinevezve, melyet ő Felsege az utak, vizek sat. szabályozására felállítani kegyesen szándékozik, mikor minden idővesztés nélkül, s mielőtt ezen testület elrendezését és megalapítását bevértam vagy sürgettem volna, mindenek előtt a Tisza völgyére irányozni lépteimet, határozám el magamban; mihez képest ez évi szeptember 27kén Vásárhelyi Pál és Tasner Antal ideiglenesen hozzám csatoltak kíséretében utnak is indultam Pestrül, s pedig: Miskolczon és S. Ujhelyen át Vásáros-Naményba, innen Nagy-Kállón és Debreczenen át Dobra, e helyrül pedig Madarason keresztül Szolnokra, homét Kún-Szent-Mártonnak Szegedre, és onnan vissza Pestre.

Sokakra igen szokott hatni a „mit mondanak“, és ekkép tán többen azt híhetnék, miszerint ezen hivatalos legelső lépésemnek is az adott volna irányt, hogy több helyütt azt hirdetéék rólam, mint biztosan értésemre jutott, mintha én csak a Dunát pártolnám, a szegény Tisza iránt ellenben legkisebb sympathiával sem viseltetném. — Ez azonban nem így van, hogy t. i. ezen hír adott volna első lépésemnek irányt, noha — megvallom — igen jól esika „gyanusításnak elleneit“, de azért néha még is a legnagyobb gyanusítókat, olykor egy kissé megszegyeníteni, s tettel megmutatni, hogy nemcsak szóvali ráfogásuk, de még az emberrüli képzetük sem egyéb gyakran, mint rágalom.

Én azonban a boszúnak e faját sem kedvelem, habár a boszúk közt a legnemesb is; s nemcsak azért, mivel a boszú általján véve pogány erény, hanem leginkább azon okbul nem, mert az efféle, megszegyenítésre számított boszú szintolly kevéssé veszi eredetét önálló meggyőződésbul, és ekkép szinte csak „sepertetés“

mint azon tett, mely csak azért követtetik el, mivel azt úgy parancsolja a "polgárok heve", sem egyéb mint szolgáltság; ki pedig illy bilincsek közt tartatik fogva alólrul vagy felülrül, s nem jó tanács és önmeggyőződés, de lárma, fenyegetés, vagy bármilly efféle okok után indul: az, ha minden egyébben excellál is, azért a politika tömkeleges mezején bizony még sem egyéb, mint 'gyáva' vagy 'kontár'.

A Tisza völgyének mindenek előtti tekintetbe vételét bennem más sürgette. S ugyanis: Nyilvános életemnek, s minden politikai működésemnek alphája s legmélyebb talpköve soha nem volt egyéb és soha nem lesz más, mint azon nemzetiség kifejtésének és nemesítésének minden tehetségem szerinti előmozdítása, mellynek körében világot látnom rendelt a végzés. Hogy lehetett volna tehát — ha magammal legnagyobb ellentétbe jönni nem akarok, s a nemzetiséget egy kissé magasabbra állítom, mint az azelőtti hosszú sarkantyuba és a mostani még hosszabb szakállba — új hatáskörömben bármilly előbbi gondolatom, mint a Tiszavölgy, mellyben legtöbb és legeredetibb magyar lakik, s melly napról napra inkább közelít végpusztuláshoz, s pedig — fájdalom — a nélkül, hogy „a magyart oly őszintén játszó, és nemzeti tántorithatlan, hűségével oly erősen kérkedő újabb kor“, csak tizedrészt buzogna is annyi lelkesedéssel ez életkérdés iránt, a miként minden egyéb, elibe ügyesen kitalált eszmét, kivált ha benne egy kis újhuzási inger vagy egy kis juris publici elvkérdés is van, tűzre lobbanva, oly hévvel karol fel, mikép édes mosolyra fakad a magyarnak titkos ellessége, de annál kinzóbb búgyötri a messzebbre látó hazafi keblét, hogy annyi erő, elszántság és hazafiui lelkesedés, melly kivált újabb időkben lobbant fel, jobba-

dán csak olly vágásokban forog, mellyekben üdvös, vagy aránylag csak hasznos czélt is érni bizony szinte lehetetlen.

Kiképzett, nemesített nemzetiség olly állapot, mellynek alapján előbb utóbb de okvetlen kifejlik, kivált mai időkben, a köz polgárisodás és általános szabadság malsasztja is; midőn a magához hűtlen nemzet elmecsevészve, elolvasztva, saját maga tapossa el a felemelkedésnek azon csiráját, melly nélkül az életnek egyedül csak anyagi, és ekkép némileg csak állati becse lehet.

Üssük fel a leélt nemzetek évraszait, nézzünk körül a jelenben: s nem fogjuk tagadhatni, ha csak egy pillanatra emelkedünk is mindennapi állatiságunk zsibbasztó körein túl, mikép vajmi csekély kivétellel mind az, mi az emberiség tetteiben elragadtatással tölti el kebleinket, s nyilván sejteti velünk, hogy származásunk magasb, nemzeti hűség forrásából buzgott fel.

Nemzetiség kifejtése, nemesítése ehhezképest minden politikai kötelességek legelsőbbike, legalább az én hitvallásom szerint, s kivált saját körülményeink között, mellyekben soha nem szabad felejtenuk, hogy nemzeti állásunk még vajmi gyenge, számunk csekély, az idegen felsőbbtség általi elolvasztás veszélyének pedig erősebben ki vagyunk téve, mint bármilly nép; s hogy a magyarság azon elem, mellynek alapján nagyobb hihetőséggel fejlődhetik ki alkotvány és szabadság, mint bármilly határunk közti elemen.

Akárminly kis mértékben járuljon is e szerint köztünk valaki nemzetiségünk szilárdítására, felemelésére: s valóban többet tett jövendőnk megalapítására, mint maga is gondolná, vagy mintha tudja Isten mi egyéb fényesebbekbe vágta volna fejszójét; mert "egészségteli" nemzetiséggel mindent elérhetünk, nélküle semmit.

Meg is van, hála az égnek, a nagyobb rész elvégre a mondottak igazságáru győződve, csakhogy — fájdalom — ebben is, mint annyi egyébben, nem felel meg az elv alkalmazása az elvnek magának. S ugyanis, szinte azon czél után törekedve az egyik rész, s pedig tán a nagyobb, 'eröltetéssel' hisz szaporábban haladhatni, midőn a csekélyebb szám, kik közt én is állok, 'megkedveltetés' által remél egy egy lépéssel nyomulhatni elő.

Az 1842diki academiái beszédemen sokan meghatórátkoztak, s azon láz közt, mellyben annyi magyar forrong, mióta halálos álmából felriadt, sokaknak úgy látszott, mintha én a magyarságon csorbát ütöttem volna; holott akkor is, mint ma, nemzetiség ápolását tűztem ki mindenek fölibe, csak hogy akkor is, mint ma, 'felsőbb-ség' általi vonzalom- és rokonszenv-gerjesztést ajánlék nemzetiségünk ápolására, s egyedül azok ellen keltem ki kiméletlen ecsettel, kik hetyke, pajkos és betyár lényegükkel, melly inkább visszajeszt mint vonzana, kontárkodnak szent ügyünk fölött, vagy kik nagy bölcsen és nagy kényelemmel tettleg, mint kakuk, idegen fészekbe gondolják impune lerakhatni magyar tojasukat. És lesz idő, bár ne legyen késő, mikor ki fog világlni: valljon azon rátorkolók, kikirül szólok és kik — Isten bocsássa meg bűneiket, mert bizony nem tudják, mit tesznek — ujjáalakulásunk legnagyobb gátjai, értettek-e nemzeti ápoláshoz jobban, vagy velem együtt azon kevesebbek, kik a magyarság általános megkedveltetésére törekednek.

Sokan számunk csekély létét tartják ujjáalakulásunk egyik főbajának, és szívrehatólag éneklí számunkru koszorú költők: „ha fogya bár, de törve nem.“ És ebben sok van; mert noha a mennyiség nem képez olly erőtt mint a minőség, azért a nagyobb szám még is csak na-

gyobb suly, a nagyobb suly pedig többet nyom. — Ámde e tekintetben mit tesznek? Nagy phrasisokkal egy egy millióval magasabbra rugtatják a magyarországi lakosok számát, úgy hogy már most 15, sőt 16 milliórul van, és nem sokára tán még 20rul is lesz szó, mellybül aztán — a magyarországi tarka lakosságbul t.i. — természetesen több jó a magyarra is; holott csak néhány évvel ezelőtt 10, legfeljebb 11 millióra tettük Magyarország népességét!

Ámde kérdem: phrasisokkal és saját ámitásokkal nő-e vagy nőtt-e valaha népesedés már? Bizony soha! A magyar vér pedig miként szaporodjék, ha nagyobb és eredetibb része sátorát éppen olly lapályokban üté fel, melylyek naprul napra, a helyett, hogy kies kertekké varázsoltatnának, mire annyira ajánlkoznak, mindinkább a' korlátlan vizek martalékvá válnak, s mellyekben süppedékes és egészségtelen létük miatt valamint a népesedés, úgy minden egyéb munka is valódi sisyphusi kárhozat!

Ne ámitsuk e körül magunkat, és legyünk meggyőződve, hogy a' nagy természet törvényeit sem fogjuk fenhézázó szónoklataink által megváltoztatni.

Vessük ehhez képest, ha nemzetiségünk ápolása nemcsak ajkainkon peng, de valóban mint legfőbb, szivünkben él, figyelmünket legelsőben is azon vidékekre, mellyek a magyarság bölcsőjének tekinthetők. Minden segítség, mellyet anyagi és szellemi tekintetben oda viszünk, ha tán később is, de bizonytal megtermi ránk nézve is hasznos gyümölcsét; mert legyen csak kifejtve egészség az organismus kufforrásán, majd elárad a többi erekbe is a nem mesterkelt, de természetes pezsgőség.

Minél fogva én, ki áltálján véve az érdeket tartom legnagyobb 'inditónak', és ezen alapra állítám politikámnak nem egy sakkvonását, mint dunántuli és felföldi, kit a

Tisza völgye közvetlen nem érdekelhet, sőt kinek a Tisza völgy kifejtése provincialis tekintetben és közönséges felfogás szerint még árthatna is, még is nemcsak magasb nemzeti szempontból kívánom a magyarság e bölcsőjének minél előbbi és minél férfiasb kifejlését, hanem azon alárendeltebb ok miatt is, melly szerint igen világos előttem — s bár ne volna e tekintetben olly sok vak — hogy bizony a dunántuli és egyéb magyarság is nemzetiség dolgában csak hervadozni és kora halálra jutni fog, ha pusztulásnak indul a Tiszavölgy.

Én tehát, mint érintém, ha magammal lehető legnagyobb következtelenségbe nem akarok esni, vagy politikámat nem kívánom patrio more, minden egybehangzás nélkül, kedvesösszanások, isteni inspiratiók és efféle kapkodások által irányoztatni, új sphaerámban nem tehettem egyebet, mint a Tisza völgyét vennem legelső figyelmemre.

Miért nem tettem ezt eddigelé, természetes. Legelsőben is, mert kormányi segítség nélkül illy óriásiakba vágni fejszét, elbizottság lett volna, melly hetyke tempóba, noha egy kissé bizony mindig biztam magambam, soha nem estem; s aztán, mert a Dunával — melly által már most egy kissé jobban össze van kötve honunk a tengerekkel, mi egykor szinte megtermi tán hasznos gyümölcsét — és némi egyebekkel is bizony volt elég dolgom, úgy hogy habár minden egyébről, de hanyagságrul nem vádoltathatom legnagyobb ellenségem által is.

Foltozásnak én nem vagyok barátja. Mert 'folt foltra' végkép sem egyéb, mint koldusöltöny, melyet ha egyed visel, nem nagy szerencse; ha pedig nemzet, szégyen.

Tiszavölgy alatt én nemcsak a Tisza ágyát értem és azon tért, melyre a kicsapongó Tisza árja terjed, de mind azon folyók és vizek ágyait és kiöntési lapályait is, melyek a Tiszába omlanak, u. m. Szamost, Bodrogot, Sajót sat. sat.

Ha csak arrul volna szó, egy egy határt menteni meg, és másokra ereszteni az árt, ám akkor a kérdésben levő csomó feloldása nem volna sulyos. De én illy félszeg munkára — mert csak folt, s mi több: még méltánytalan is, és ekkép az utolsó lépcsőzetben bizonyosan káros — kezet nyújtani nem szeretek, sőt nem is fogok.

A Tisza völgyét és ennek orvoslását, mint én tartom, nem vidéki, vagy éppen rokonszenvű, egy egy határnak kedvező körülmények szerint kell felfogni, de országos és az egész roppant vizszerkezetnek lehető legegyszerűbben kedvező szempontbul.

E most érintett néhány vezéreszmét egybeillesztve, könnyen huzhatja ki magának a tisztelt olvasó, a Tisza rendezését illetőleg, irányzatom hova vág.

Vannak egyedek, kik mindenben és ekkép vízrendezésekben is, készakarva kisebbre és könnyebbre festik a legyőzendő akadályok és bajak tömegét, mikép ez által az illetőket megkezdésre buzdítva és mintegy jó móddal bekelepczézve, az egésznek bevégzésére kényszerítsék. Ezen modornak lehet haszna, megengedem; de valljuk meg, bizony egyedül 'félénkekkel' vagy 'gyermekkel' transigálva. Ámde félénkek és gyermekek tökéletest és állandót soha nem vittek még véghez, és soha nem is fognak. E modor tehát nem a helyes, és inkább jobb

mitsem kezdeni, mint félénkekkel vagy gyermekekkel lépni szövetségre.

Mint én hiszem és áltálján véve már tapasztaltam is, és nem azon kicsinyekben egyedül, miknek megpendítője én valék, de szinte minden emberi műben, „igazi és állandó siker“ egyedül ott szokott beállni rendesen és tartólag, hol egy nehézség sem titkoltatik el, hol egy akadály előtt sem hunyják be a szemeket, hol egy bajt sem kerülnek önámítólag el; hanem hol inkább ellenkezőleg minden előfordulható nehézségeket még a kelletinél is „nehezebbre“ számítván, egy uttal mind azon erőket is kifejtteni buzgózkodnak, s pedig inkább túlzólag mint fel nem érőleg, mellyek az utban levő akadályok legyőzésére valósággal, vagy ha csak véletlenül is, szükségeseknek fognának mutatkozhatni.

Nincs is ehhez képest semmi veszélyesb és bizonyos romra s elpusztulásra vezetőbb, mint a dolgok angol monda*) szerinti „félkérdéses és csak egy oldalu felfogása!“ És ha vizsgáljuk, de őszintén, miért sínylik vagy bukik itt vagy ott egy tárgy: nem azt fogjuk rendszerint tapasztalni, mintha valami lehetetlenség vagy alig áthágható akadály állna annak útjában, hanem hogy az illetők a helyett, mikép annyi értelmiséget, pénzt és időt fejtettek volna ki, mint mennyi a kérdésben levő dolgot illetőleg szükséges, például = 100, csak = 20, 30czal állottak elé, és azzal kezdték meg a csatát; honnét aztán természetes és éppen nem csuda, ha elfogyván puskaporuk, végre belé is törik késük.

A Tiszavölgy rendezését illetőleg én az itten következő nehézségeket látom utban. S hadd soroljam azokat

*) Only the half and one side of the question.

leplegtelenül elő; mert, mint éppen mondám, csupán akkor, ha férfiasan és előítélet nélkül barátkozunk meg azokkal, hihető, hogy mind azon erőt is kifejtsük magunkban, melly azok legyőzésére szükséges:

1ször Roppant vízmennyiség. 2ször Aránylag felette csekély eset. 3ször Jobbadán alacsony partvidék. 4szer Vásárhiány, melly miatt nem adhatni el a fölöslegest. 5ször Dologtalanság. 6ször Földnek csekély becse. 7szer Paradicsomi egyszerűség. 8ször Egymás ellen álló érdek; és 9szer Tán, de csak tán, népesedés hja.

S most képzeljük az itt elősorolt tényezőket egymásrahatólag szoros lánczolatban, a mint azok valósággal elválhatlanul egymásban függnek, s tüstént meg leszünk arrul győződve: hogy a Tisza völgyét egy két félszeg rendelettel, akarom is nem is féle munkával, s néhány nyomorult forintocskával, kivált rövid idő alatt, rendezni nemcsak nem lehet, hanem hogy illy óriási munka diadalos véghez hajtására, melly közönséges szójárás szerint a lehetetlennel tőszomszéd, s illy kiterjedésben tán még sehol nem vitetett végbe a világon, mulhatlanul rendkívüli erőmegfeszítés, s kivált minden anyagi és szellemi tényezőknek kellő méltánylata és egybehangzó mozgásba tétele kívántatik meg.

Tisza-Ujlaktul kezdve Szalánkemenig, hol a Dunába szakad, és ekkép körülbelül 160 geogr. mérföld hosszában, lapályos völgyben foly a Tisza, valamint mind azon nem csekély víztömeg is, melly Szamos sat. sat. neve alatt a Tiszába omlik, jobbadán alacsony vidékeken folydogál keresztül; miszerint ha rögtön olvad a téli hó, vagy sok eső jár, néha bizony csak annyiban fér a mindenünnen áradozó víz, kivált ha egyszerre növekszik, a Tisza med-

rébe, melly az egész tiszavölgyi roppant vizszerkezetnek egyedüli felfogója, mint pint viz meszelyes üvegbe.

Sok előmenetelt tett ugyan, s kivált újabb időkben, a technika és e szerint a vízmérnökség is, s nem csudálhatni némi nemzeteknek víz és mocsár fölötti diadalaikat eléggé; de azért vannak nehézségek, mellyek legyőzésére, jóllehet felfogásukra a természetes ész is elégséges, a csupa hydraulika korántsem elegendő még. S illyesek sorában a Tisza völgyének rendezése legelső helyütt áll. — Mert hogy annyi bajnak, mellyek kivált a lefolyt években érték víz dolgában a Tiszán tuli kerület nagy és ekkép Magyarország tetemes részét, csupa vízmérnöki ügyesség vehesse gyökeres elejét, a nélkül, hogy ezen ügyesség — melly egyébiránt *conditio sine qua non* — legnagyobb támaszát találja a parti lakosok lelkes vállvetésében, sőt még szellemi kifejlésében is, e körül csak az ringathatja magát édes ámitásokban, ki vagy csudákban hisz, vagy ki a kérdésben levő s a lehetetlenhez olly közel álló ügy szerencsés végbevihetésének rendkívüli hokros létét egész kiterjedésében felfogni nem képes! Minek értelme más szavakkal és egyszerűn előadva, nem egyéb, hanem hogy:

Például „hollandi“ szellem és rendszer által elősegítve, még a közönségesb hydraulika is aránylag könnyű szerrel elrendezheti a Tisza egyetemes völgyét; midőn magyar szellemmel és rendszerrel pártolva, a mennyire az egyik mint másik t. i. kivált illy tekintetben nálunk eddigelé kifejtve még sehogy sincs, a legnagyobb mérnöki lángész, melly a világon létezik, sem volna képes csak a Körös völgyét is, melly tán ötöd része az egyetemes Tisza völgyének, hollandi kifejlésre emelni.

Azon tényezők sora, mellyeknek a kérdésben levő ügy sikeres kifejtésére mulhatlanul együtt kell munkálniok, ehhezképest az itt következő:

1ször Kimerítő mérnöki terv. 2ször Lehető legnagyobb egység ezen tervnek alkalmazásában; és e szerint 3ször Egy parancsoló és számos szótfogadó. 4ször Kész Cassa. 5ször Mindig éber és szorosán egybehangzó felvigyázat a végbevitt munkák jó karban tartására.

Mi az elsőt illeti, „a kimerítő általános mérnöki terv készítését t. i.“ már ez is vajmi sok nehézséggel jár, mert roppant a kiterjedés, és valamint az elrendezendő fő arteria: a Tisza természete igen akadémikus, úgy az abba ömlő számtalan nagyobb és kisebb érnek sajátosságai sem könnyen orvosolhatók. Tökéletesen talpra esett s egybefüggő tervnek kiállítása azonban — noha mint mondám és százszor mondani szeretném, az efféle: *conditio sine qua non* — még sem azon fő nehézség, mellynek legyőzésétül én legalább visszarettenék. Vannak ugyanis külföldön, de vannak saját hazánkban is férfiak, kik e célnak tökéletesen megfelelnek. Feltéve egyébiránt, ha nekik elég idő is engedtetnék és kezeikbe elég pénz is adatnék, a dolognak minden oldalú és legrészletesebb kidolgozására.

A sokkal súlyosb akadályok, mellyek a dolog tettegi sikerének állnak útjában, másutt lappanganak.

Legelsőbbben is: a mérnöki rendeletek alkalmazásában. Mert hiszen legtöbb az alkalmazástul függ, s pedig elannyira, mikép a legremekebb terv is csuffá válik rossz alkalmazás által, midőn a célszerű alkalmazás a terv 'hiányos' voltát is helyre ütheti, csak 'hibás' ne legyen a terv.

Már ez mindenek előtt szükségessé teszi, hogy a főtervező, mennyire csak lehet: a fővégrehajtó is legyen.

Ha a tervet egyik készíti, annak végrehajtása pedig másra bízatik, ez által a dolog lényegében mindig valami egyenetlenség támad, mellynek jó következménye nem lehet. „Nagyobb szerű öntés“ csak „egy velőbül“ veheti eredetét. Midőn ha kettő, vagy kivált még több főz egy levesen, s főkép ollyfélen, mellynek kiállítására minden tehetségek megfeszítése és ezen kívül tökéletes egybehangzás kell, soha igazi egybefüggés az eszme és alkalmazás közt lenni nem fog. S ekkor ugyan kit illet a gáncs? A tervező azt fogja állítani: terve jó, de a végrehvitel ros; midőn a végrehajtó viszont a terv céliránytalansága alá bujik, s két pad közé földre, vagy a fenforgó tárgyat illetőleg szabatosabban szólva, „sárba“ esik az illető.

„Több szem többet lát ugyan“ mint a monda tartja; de más részről az is igaz, hogy a sok baba közt rendszerint elvész a baba.

Én általján véve majdnem mindenben a felelősségnek, és e szerint a „szabad kéz-hagyásnak“, melly nélkül felelősséget sem követelni, sem magát illyes alá vetni nem lehet, vagyok barátja. A ki érzi, hogy minden szem rátekint, az egész teher rajta fekszik, minden tőle váratik, s ki elvégre tudja, hogy valamint dicséret, ugy gáncs is egyedül csak őt illetendi: minden bizonynal erősebben fogja megfeszíteni erejét, összeszedni minden tehetségit, s kevésb előítélettel s elbizottsággal használni jóakarói tanácsait, valamint ellenei szurásit is, mint az, ki előtt nyitva áll a most érintett „más készíti a tervet, és más hajtja azt végre“ vagy a collegialis rendszer hátulsó ajtócskája.

Többnyire — és e körül csak kevés van tisztában, kivált nálunk — „ollyféle nagyszerű tervet, mint a melly

a Tisza völgyének rendezését vonná maga után, előle-
gesen s minden részletben bevégezve senki a világon ki
nem állíthat.“ Illy mű, melly csak legfőbb vonásokban
készülhet előre el, egyedül mind azon számtalan körül-
ménynek ügyes használásában érheti el diadali kifejtését,
mellyek a dolog természete szerint inkább csak a munka
alatt, mint papiroson a munka előtt szoktak tünni fel;
valamint nem az a sikert biztosító művész, ki felállított
systemáiba, mellyekbe tán szerelmes, akar szorítani min-
dent — s hány van illyes — de éppen megfordítva, attul
lehet várni hasznos eredvényt, ki tudományát a körül-
ményekhez tudja alkalmazni czélszerűn.

Kész cassa minden vállalatnál fő dolog; s ha illyes
nincs, valóban jobb mitsem kezdeni. Mert valamint „folt
foltra“ soha nem képezhet egybehangzó tökéletest, szint-
ugy lehetetlen, szakadozva „ma valamit és holnap ismét
semmit“-féle modorral, bármi egybefüggő nagyobbsze-
rűt hozni létre.

Kész cassára azonban mindenütt tehetni szert, hol
elégséges és aránylag könnyen emelhető kincs lappang,
minthogy a biztosan várható nagyobb nyereség fejében
mindig fog találkozni hypomochlionul szolgáló pénz. És
ha „nem“, ennek oka sehol nem fekszik egyebütt, mint
a polgári szerkezet hiányos voltában, mellynek igylétét
ismét vagy czélszerű törvények hija, vagy ezeknek ha-
nyag, bizonytalan vagy visszás alkalmazása okozza.

Már a Tiszavölgyben tömérdek a lappangó kincs,
s pedig elannyira, mikép ott valóban nemcsak javítá-
sok, de egészen új teremtések léphetnek életbe, mirül
senki sem kételkedhetik, ki előtt mind azon határtalan
vízár és posvány ismértes, melly általján véve olly rop-
pant mennyiségű jobbnál jobb földet ront gyakran, vagy

borít mindig; s ki más részről azt is tudja, milly bájos kertekké varázsolhatja a legmostohább tájakat is emberi szorgalom.

És ekkép, ha a Tisza völgye nem teszen szert „kincsemelő hypomochlionra“, azaz elégséges kész cassára: az bizony csak azon lakosok hibája, vagy jobban mondva „bűne“, kiket a kincs illetne, de e helyett mostanság egyedül a baj illet, és kik eddigelé legalább még nem valának elég éberek, „egyesülve“ olyan módokhoz nyulni, mellyekhez képest a törvényhozás paizsa alatt elérhették volna a polgári szerkezet azon kifejlését, melly nélkül a nyers természet nagyobb szerű kicsapongásain, millyenek szomorú zsarnokoskodásait oly sokszor tapasztalja a Tiszavölgy, nem diadalmaskodhatni.

Bajosb az elégséges kész cassa kiállításánál a „mindig éber és szorosán egybehangzó felvigyázat a végbevitt munkák jó karbani tartására;“ s kivált felette bajos köztünk magyarok közt, ha nem fordul jobbra természetünk e tekintetben is.

„Kiállítni“ egyet s mást még tán tudnánk, de valamit jó karban tartani, ahhoz egyáltalában nem értünk, mintha csak — és ebben van valami — puskapori tüzrel bírnánk, azon mindig egyenlő meleg azonban hiányzanék bennünk, melly a dolgoknak hosszú fenállást biztosít. S aztán szánja csak meg az Isten magyar népét; teremjen véletlenül valamivel több, és legyen csak egy kissé jó dolgunk: s ott várjuk munkátlan és szájtátva az inséget, mintha a „Mi atyánk“ szerint mindig csak közvetlen isteni kezeiből akarnók nyerni a mindennapi kenyeret. És e mellett meg nem szünő batárvillongásaink! Mellyek arra mutatnak, hogy vagy oly harcziás nép vagyunk, melly még béke közepett is szeret csa-

tázni, és ha nincs kivel, saját magát dulja; vagy hogy olly módnélkül rosz számítóok vagyunk azt hinni — és ez az igazi magyar gazdának eredeti typusa — mintha szomszédok közt egyik csak annyit nyerhetne, mint a mennyit a másik veszít, és ekkép szünetlen újhuzás! Holott régiebb nemzetek el nem tagadható példája szerint soha nem emelkedhetik táj- vagy éppen határ-érdeklett nép magasra, de csak az vi ki magának nemzetek közt elsőbbséget, melly kézfogva és vállvetve, saját hasznát egyedül a köz állapot virágzó létébül iparkodik meritni.

Mind ezen most érintett tényezők azonban nem egyebek, mint mélyebb sarkalatok felülépitvényei. Mert ugyan miért előlegezzen mérnöki tervre és általános munkára tetemesb költséget — e nélkül pedig Tiszaszabályozás nem megy — az, ki „magyarosan ugy is elél“; vagy ki most sem tudja mindig pénzzé tenni termékít; vagy kit a köz hanyagsági és minden rendes közlekedés nélküli lét közt sürgető érdeke arra kész, hogy véletlen táj, határ vagy vásár előnyeit monopoliumként ezentul is használja? Hát még az, ki adósságban uszik, vagy már csődbe is merül, ugyan milly legényt képezhet a gáton ott, hol bármilly előlegezés is csak későbbben teremheti meg jutalmazó gyümölcsét? S aztán hol a föld becse olly csekély, mint általján Tisza völgyén, ott ugyan lehet-e hihető haszonnal költségesb vízi munkákhoz fogni, mellyek néha el nem kerülhetők, és mellyek eredvénye e fölött a várakozásnak nem mindig felel meg?

Milly nehezségek gördülnek elé, minél mélyebbre száll a vizsgáló a dolgok gyökereibe! **S** pedig ha idáig le nem száll, fog tán e nélkül is hatalomtul övedzve szerzője lehetni némi fel-feltűnő fényeseknek, ámde valami nagyobb szerű tartósnak soha; s műve csak olly arányban álland a gyökérig hatóéhoz, mint gyenge növény a százados tölgyhez! *)

A Tiszavölgy rendezéséhez tehát mulhatlanul szükséges az ottani földek becsét emelni, mi megint egyedül általános jó hiteli szerkezetnek, szabad közlekedéseknek, nagyobb fogyasztásnak, és mindenek fölött azon törvénynek lehet következménye, mellyhez képest Magyarországon ingatlant kiki birhasson, s pedig nem úgy, mint eddigelé, meg nem szűnő kiugratási veszélyek közt, de minden zaklatástul menten, lehető legbiztosabban. — Szóval: olly roppant munka sikeres végbevételére, mint a Tisza völgyének rendezése és kettévarázlása volna, az egész magyar alkotmányi vázolatnak kitisztítása, az egyetemes nemzetre kiterjesztése, és némieken tökéletes ujjaalakítása szükséges; ámde ezeken átesve szintolly könnyen fejlenék legszebb virágzásra Magyarország e legeredetibb tája, a miként jelenlegi rozsdáink, feudalis békóink, és féketlenségnek oriási lépésekkel induló körülményeink között bármilly csekély kifejlésre is virulnia, teljes lehetetlenség.

Sokan anyagi hátramaradásunk s olly annyira fejletlen állapotunk okát népesedésünk csekély létében szeretik keresni; midőn mások megint ebbeli bajaink kutforrását vérünkben lappangó hanyagságunkban vélik fel-

*) A Tiszaszabályozás körüli újabb kapkodások igen jól szolgálhatnak a mondottak igazolására.

található. — S igaz, a természettől annyira megáldott anyaföldünk két sőt tán háromszor annyi dolgozó lakost is elbirna, s pedig határtalanabbul jobban, mint a mennyi dologtalant vagy csak immel ámmal dolgozót hord ma. — Csakhogy tán nincs nagyobb és nehezebben orvosolható emberi nyomoruság, mint a túlnépesedés; és általfán véve nem annyira a nép mennyisége áraszt maga körül mindenbeni előmenetelt s rejt magában igazi erőt, mint inkább a nép minősége; honnét én legalább, habár nem akarom is tagadni, hogy kivált a Tisza völgyén itt ott egy kissé nagyobb szám nem ártana, azért az egésznek eredeti felvirágzása végett még is sokkal erősebben szomjazom a magyar vér kifejlését, csinosbulását s magabani növekedését, mintsem hogy, kivált nagyobb számu, bármilly derék bevándorlók iránt különös vonzódással viseltetném. — Mi pedig dologtalanságunkat illeti, szinte igaz, hogy az nem csekély, és különösen feltűnő, mikor azon munkás pezsgőséggel hasonlítatik össze, melyet rendszerint minden sváb község tanusit.

„Nincs a világon ország — így fejezé ki magát hozzá irányzott levelében több évvel ezelőtt bizonyos ismerősem — hol az emberek általfán véve olly sokat ülnének, beszélnének és ennének, s viszont olly keveset dolgoznának és izzadnának, mint a Magyarhon.“ — S ezt bizony bajos tagadni; én legalább nem merném, mert magam is ugy tapasztaltam. Amde kérdem, ez mit mutat? Miként én látom, valóban nem egyebet, mint legelsőben is, egy sokkal kedvezőbb képet, mint ha valami szünetlen dolgozó és szörnyen izzadó népsokadalom tünnék előttünk fel — pedig illyes is van a világon elég — melly soha nem ül, soha nem pihen, de mindig mozog, mindig fárad, néma csendet tart, s ha kivételkép ezt nem

cselekszi, lakatot raknak szájára, és melly efölött soha nem lakik jól, de mindig éheznek. — S aztán, általános dologtalanságunk — általános mondom, mert bizonyos alkalmaknál, mint gyűjtésnél, behordásnál nincs szilárdabb munkás mint a magyar — csak azt mutatja, hogy hizonyos népek mint hangyák vagy méhek, mintha nedv- és vérükben volna a munkavágy, minden körülmény közt serényen dolgoznak, habár szünetlen háborgattatnának s tojásuk és mézük annyiszor a hányszor mások prédájává válnék is; midőn más népek viszont, a hód példajaként, csak akkor melegülnek igazi tehetségre, mikor 'tökéletes biztosságban' vélik magukat sat. S így egynek kedvezőbb állás és több inger kell, míg más mostohább körülmények közt és kevesebb ingerrel is eljárja.

Noha vannak népek, mint éppen most érintém, melyeket nem könnyen ijeszthetni el a munkától, azért az ember általján véve, kivált ha czélszerű nevelés nem adott természetének jobb irányt, bizony mennyire csak bírja: a dolgot erősen kerülő lény. — Egyedül szükség edzi munkára, vagy több javak utáni szomj; miszerint ha nem gyötri inség, vagy beéri — mert 'nem ismer jobbat' — például a sár közti magyar falusi gatyás élettel is, bizony nem lesz munkaereje kifejtve soha.

S im ez a magyar hanyagság kulcsa, kivált a Tisza völgyén. — Kenyere, bora, sódara van; gatyá nyáron, bunda télen, egy pár csizma és egy kalap, ólmos a kézben, s néha egy szívrepesztő szomorú nóta, meg 'andalgó álm', mennyi kell ---- minnek e fölibe munka!

Birhasson minden magyar a törvény védő paizsa alatt ingatlant, de nemesít is; ébredjen öntudatra, melly nem holdkóros hyperbolák-, de világi állása józan felfogásában áll; ismerkedjék meg a csinosodás szebb és kivált

szellemi éldeletivel: és olly munkaerő fog kifejleni e hazában, a nélkül hogy bár egy fejjel is szaporodnék abban a mai szám, mikép csak rövid idő alatt igazi csudák fognak tűnni elő, mellyeken kivált azoknak lesz oka legtöbbet bámulniok, kik az ember becséről szám szerint ítélve, nem sejtik, milly tehetség lappang a mozgásba tett szellemi erőben.

Nincs arra sem hely, sem idő, hogy ez uttal philosophiai kutatásokba hocsátkozván, latra vegyem, miben rejlik több szerencse, miután minden emberi törekvésnek ez végcélja: a 'nem-ismerés nyugalmában-e, vagy azon mindig sarkalló 'haladási vágyban', melly a nagyobb ismerettől elválhatlan. Annyi minden esetre eldönthetetlenül igaz marad, hogy az állat és ember közti különbséget semmisen tünteti világosabban ki, mint az elsőnek pangó, a másiknak haladó léte. Ezredek folynak le, s csak ma is ugy telet a medve, mint Nimród idejekor; a méh, a hangya változatlanul egy modort tart; s nem létezett még csalogány, melly bármi kicsiben is eltért volna veleszületett zenéjétől; míg az ember, legyen bár a legbutább, ha nem tudja is mikép, mindazáltal meguemszünőleg töprenkedik helyzete javításán, léte édesbitésén.

Már, hol körülmények, előítélet vagy zsarnokság, lebilincselve tartják az emberben létező és soha egészen el nem fojtható ezen progressiv, tán isteni szikrát, ott bizonyos, ember és állat közti 'juste milieu'-féle népség támad, melly 'állati fogalom szerint' megelégedve lehet ugyan — mert hiszen az állat is megelégszik, ha van mit ennie és innia, és se nem fázik se nem sül — mellyel azonban semmi nagyot, semmi szívemelőt, mi legalább pillanatokra ragadná egy kissé felfelé a lelkesbet, végbevinni nem lehet.

Ez alkalommal satyrát írni nem kívánok, valamint leg-távulabbrul sem tartom szükségesnek jelenleg bármilly kisebbítés által is felserkenteni s innen cselekvésre bírni honosimat, mert hiszen alig van e hazában bármilly kis befolyással bíró féligmeddig felvilágosított egyed is már, ki 'tenni' és hátramaradt létünküből 'kiemelkedni' nem akar-na. Azt azonban még is kénytelen vagyok megérinteni — s pedig, mert a haladási időmértékben, modorban, logikában és lényegben ezer köztünk az elágzás — hogy caeteris paribus alig van bárhol is — s ám álljon elé s tagadja, ki meri — olly nagy számu most érintett juste milieu-féle species, mint drága magyar honunkban, főleg ólmos botu elaljasodott nemességünk közt!

S aztán ne tennénk semmit, őket ezen nyers állati-ságukbul kivehetés végett; de más részről még is iparkodjunk például a Tisza völgyét kertté átalakítani! Mintha bizony nád és zombék közt virulhatna szelidebb virág, vagy megfordítva, fejledező civilisatio útjában nem állna rüpők és betyár! Csupa nevetség!

A nemzetnek javulni kell. Ekkor fog, de csak ekkor javulni hazánk is, előbb nem, ha t. i. hazai javulás alatt többet értünk expediens-féle foltozásoknál. — Ámde valljon általján véve mikép javulhat *) nemzet? Egyedül progressio által. Mi megint czélszerű törvényeknek s főkép a nevelésnek lehet eredvénye.

Az anyagi, lelket a dolgoknak nem adhat; valamint más részről csupa szellemivel sem lakik senki is jól. —

*) Javulás alatt itt nem egyedül az erkölcsiség (moralitas) magasb állását értem, mert hiszen lehetnek igen szelid és ahitatos népek, mellyeknek azonban ezért még sines sulyuk; de értem az emberi alkotó tulajdonok azon egyetemes kifejlését, mellyre képes az emberi nem, s melly nélkül soha nem emelkedhetik kellő magasságra.

Karöltve kell tehát egyiknek a másikkal járni. Így például olly roppant vizszerkezetet, mint a Tisza völgye, sem át-vágások és gátak egyedül, sem egyedül ingatlanak biztos birhatása s effélék, nem fognak Hollandiává varázsolni, de anyagilag és szellemileg együtt működve bizonyosan.

A gyér népességre visszatérve, mellyet sokan fő bajaink közé soroznak, s ehez képest 'gyarmatosítást' javaslanak, nagyon nehéz meghatározni munka tekintetében, mennyivel nagyobb számra volna szükség, hogy az ország teljes virágzását elérhesse; nehéz pedig azért, mert előbb ki kellene kutatni: mennyi erő pazéroltatik el vármegyei, urasági s községi munkára, és mennyi: roz utakbani fuvarozás, hajóhuzás és számtalan efféle deperdita által; más részről pedig, mennyivel többet állíthatna ki a mai népesség, ha inkább magáért mint másokért dolgoznék; ha nevelés, hiteli törvények s effélék által kiképezve s elősegítve, dolgát nagyobb sikerrel folytathatná; ha jobb közlekedések s ebből keletkező élénkebb kereskedés következtében kevesebb rovatnék le természetvényeibül, s ezeknek általjában növekednék ára. Ezt előbb számokra kellene állítani, minthogy 'immel ámmal' erő vagy ügyesség nélkül dolgozva, chinai népesség sem bir különös csudákat előállítani, midőn például a szövetséges amerikai statusok aránylag gyér népessége, czélszerű polgári helyzeténél s ebből eredő roppant tehetségénél fogva, már eddigelé is olly bámulandókat vitt végbe, miknél nem szükséges annak megmutatására, hogy a népek minősége nagyobb suly mint azok száma, bármilly más argumentum.

És egyébiránt ha csakugyan népesség hija az, mi nyomaszt, valljon nem uj indok - e ez arra, hogy hazánkat mind szellemi mind anyagi tekintetben minélelőbb ki-

fejtsük? S ugyanis, legyen csak minden szorgalmatosb-
nak „mibül“, ez pedig általános polgárisodás következ-
tében termékeny anyaföldünk határai közt bizonyosan
nem marad el: s csakhamar fog növekedni azok száma
is, kik a családi élet viszonyai közt elvégre azt is tud-
ván, „miért“ és „kikért“ fáradnak, szerzői leendnek egy
egészen új nemzedéknek, melly több erőtül fog pezsz-
geni — mert szabad és jó tehetségű gazdáknak leszen
származéka — mint bármilly költséges és könnyen puszt-
tuló bevándorlott heterogen vér, vagy éppen, mint azon
jobbadán inség és tán egyedül hosszú téli unalom-szülte
népcsoport, melly gombaként nő, jóllehet alig van mit
ennie olly sok helyütt, és Magyarország némi hegyesb
vidékein is. — S aztán dögleletes vízáradási mirigyünk
s még mérgesb párolgásu mocsáraink között — ej be-
rosszul illenek ezek a tizenkilencedik századhoz! — ugyan
hány kisdud mulik ki, mielőtt csak egy szót tudna is
rebegni? Valóban több, mint bármilly országban, és
szinte csuda, hogy az illetők illy megnemszünő sisyphusi
munka közt elvégre „meg nem unják“, és progenies hija
miatt ki nem pusztul itt ott egész táj.

Számosabb házasság, illyesek gyümölcsözőbb ered-
vénye, s kevesebb időelőtti halálozás, mik azonban
egyedül civilisáltabb körülményeknek lehetnek követke-
zményei: és Magyarországbán is szintazon arány szerint
fog növekedni a népesedés — mert ugyanazon ok min-
denütt ugyanazon okozatot szüli — mint a szövetséges
Amerikában, hol olly gyorsasággal nő az, mikép
ott még Budapest ebbeli előmenetele is, mellyen
sok közülünk annyira bámul, aránylag pangó állapotnak
mutatkoznék.

Alkalmazása mind annak egybevonva, mi itt töredékekben elszórva adatott elő, az, hogy a Tiszavölgynek oly rendezéséhez, melly aztán nemcsak szép mapák és tervek készítéseiben, megnevenszünő gyűlés- és ülésekben, lakomák, ünnepletek, küldöttségek és legfeljebb itt ott néhány kis töltés- vagy átvágásokban álljon, de céljának tökéletesen megfelelve, a „kelet népének” ujjáalakulási küzdelmiben mintegy új korszakot alkosson, ha így lehetne mondani: szellemileg is elmulthatlanul szükséges némiéket tenni, anyagilag is. Szellemileg — a mennyiben t. i. némiékek egyedül kifejtett szellem adhat létet — im ezek a fő kellékek:

1-ször Az ősiség módosítása. 2-szor Ingatlant tekintve bizonyos minimum meghatározása. 3-szor Minden osztályzatra számított ipartanodák. 4-szer Zálogos hitelintézetek. 5-ször Czélszerű közlekedések mind az ország belsejében, mind a véghatárokon ki. 6-szor Nagyobb belfogyasztás; és mindenek fölött 7-szer Egyetértés a kormánynyal, s ennek minden lehető módoni utilisatioja.

Anyagi tekintetben pedig, a mennyire ez a dolog oeconomiaját is illeti, a kérdésben levő cél elérése végetti főkellékek ezek:

1-ször Kivitelre ügyelő központi főszemélyzet egy elnökkel. 2-szor Egy technikai igazgató, kinek egyszersmind a végrehajtás vezérének is kell lennie. 3-szor Annyi magántársulat, a mennyi egybefüggő vízszervezetet képez a Tiszavölgy. 4-szer Minden illy egyes vízszervezetnél szinte a kivitelre ügyelő helybeli személyzet egy elnökkel. 5-ször Technikai végrehajtó állomás minden illy egyes szervezetnél. 6-szor Társasági minden

illetőt lekötelező kölcsönös szerződés. 7-szer Fizetési kulcs előleges kidolgozása. 8-szor Kölcsön 9-szer Az előlegesen kidolgozott kulcs későbbi rectificatioja.

Szellemi oldalát a dolognak ez uttal nem fejthetem részletesen ki; mert erre sem idő, sem hely, s mi több, annak nagy része csak országgyűlésen léphet életbe, s ekkép, miután ez körülbelül csak két év után nyílik megint meg, lesz elég alkalom, az arra vonatkozókat még előleges tárgyalás alá vennem. Némieket azonban még sem mulaszthatok el, habár csak röviden, jelenleg is érinteni.

Mig az ősiség némi módosításokon nem esik át, mindaddig minden osztályzatu kisebb birtokosak allodialis fundusokat tökéletes biztosságban nem birhatnak. Mig pedig ez meg nem történhetik, mindaddig nem fejlődhetik keleti indolentiánknál fogva, mellyből minket csak nagyobb inger rázhat fel, olly lakosság ki, melly többet dolgozva és többet fogyasztva általján véve nevelné az ország productiv erejét, részint pedig olly parti lakost képezne, mellynek érdekében de egyszersmind tehetségében volna, diadalmasan őrzeni mind azon roppant kiterjedésű gátokat, mellyek készítése s megnemszűnő jó karban tartása nélkül, a terjedelmes Tiszavölgy tökéletes rendezését s mindenkori biztos haszonvételét csak képzelni sem lehet.

Meghatározása bizonyos ingatlani minimumnak az itt előhozott okok miatt szükséges. Tegyük fel például — és pedig számtalan példa közt ez csak egy — hogy az ősiség módosítása következtében a bodroközi birto-

kosak czélszerűnek találták legyen a Tisza és Bodrog partjaira dülő földeket bizonyos szélességre örök áron kisebb és munkájuk után élő birtokosoknak a végett eladni, hogy az így mesterségesen képezett sánczok mögött ők minden kiöntéstül menten mintegy örök békében élvezhessék biztosított gazdaságuk gyümölcsseit. Tegyük fel továbbá, hogy elvégre létesült is, a saját magukért megnepszünő szorgalommal munkáló parti birtokosak által, ezen gyönyörű terv, és hogy mindkét oldalrul áttörhetlen gát védi Bodrog termékeny közét. Ugyan mi történnék, ha az ekkép behástyázott parti birtokoknak csak egy láncszeme indulna is pusztulásnak? Okvetlen régi bajaiba esnék Bodrogköz! Ámde bizonyosan pusztulásnak indul efféle hástyázatok nemcsak egyike, de alkalmasint mindnyája, ha legalább oly mennyiség, mellynek birtoka elégséges tehetséget nyujt a fenállót mindig kellőleg fen is tartani, folyvást egy gazdának kezeiben nem marad. Diriboltassék csak ez is végtelenig el, mint eddigelé nagy bölcsen a magyar nemesi ingatlan: és jó tehetségü parti lakosok helyett, kik midőn védik sajátukat, védik egyszersmind a mögöttüki tájt, és egyuttal a hazai virágzásnak nem csekély részét képezik, okvetlen jobbadán koldusok és korhelyek, s minden esetre „tehetetlenek“ — mert hasonló mindig hasonlót szül — fognak a végbevitt munkák fölött állni őrt, kik szintolly kevésbé fogják imádságaikkal, vagy nemes hasonorsuaikként lármával és ólmos botokkal medrükbe visszariasztani a tuláradozó vizek dagályait, valamint hiányos rendszer következtében oly nagy számmal tökéletes tönkre jutott kortes nemességünk sem fogja fohász-kodásával, vagy vad rivalgásai által, sőt éppen ólmos botjaival hazánk hasznát előmozdítani soha is, de való-

dílag csak saját magáét sem; míg természet szerint az egész ismét pusztulásnak indul, s legfájdalmasb érzésekre fakad a mélyebben gondolkodónak keble, hogy az égnek aránylag olly kimondhatlan sok áldásai közt, melyekkel megajándékozá e hazát, még nem tudott eddig elé a magyar nép, s jobbadán saját hibája miatt, kibontakozni csak legsürgetőbb bajaibul is, s elvégre megvetni egy szebb jövőndő alapját.

Tanodák, s kivált minden osztályzatra számított ipartanodák kimondhatlan hasznát senki sem tagadhatja, mert senki sem kételkedhetik, ki készakarva nem akarja behunyni a való előtt szemét, hogy e világon nincs nagyobb hatalom, melly előtt elvégre mindennek meghunyászkodnia kell, mint a kicsinosult emberi velő. S kivált akkor, midőn milliók bírnak illy kincsessel! Miszerint nincs is a köz nemzeti gazdagságnak biztosabb s kivált tartósb alapja, mint a köz nemzeti értelmiség! Azon egyedüli különbség, melly a néptanodákat illetőleg létezhetik, ítéletem szerint csak abban áll, hogy minden veszélytül menten valljon mikor üt azok megkezdhetési órája? És e tekintetben teljes meggyőződése az, hogy csak akkor, mikor politikai köre a népnek már annyira tágult, mihez képest abban minden szétrombolási veszély nélkül szabadon foroghasson is. Meggyőződése oka ez: A népek ujjaalakulása, mikor t. i. éppen átmenetben vannak lebilincselte állapotbul szabadabb létre, okvetlenül mindig némi felingerültséggel jár, valamint beteg test sem fejlődhetik soha is ki egészségre a természet efféle küzdelme nélkül. Már miután minden politikai műtételnek nincs s nem is lehet magasb célja, mint 1ször lehető legtöbbek valódi szerencsáját eszközölni; és 2ször e szerencsét lehető legolcsóbb áron megvásárlani: ugy hiszem, minden, a ki-

nek politikai befolyása van, szorosán köteles, a most érintett átmenetelt, mely, mint említők, soha nem járhat bizonyos ingerültség nélkül, mennyire csak bírja, minden hagymázos és forradalmi elmérgülésektől menten tartani, minthogy hagymáz és forradalom még a legerősb s legönál-
 lóbb népeket is vajmi közel hozhatja sírhoz, s annál könnyeb-
 ben olyasokat, melyek nem igen erősek, s e fölött még há-
 zassági viszonyok közt is élnek; mit kivált nekünk magya-
 roknak nem lesz felesleg, ha nemzetiségünkhez mutatott
 ragaszkodásunk több mint 'szinjáték,' szakadatlan éber-
 séggel szemben tartanunk. — Ámde kérdem: mi okozott
 eddigelé minden népforradalmat? Összevonva, bármilly
 alakban egyébiránt, bizony soha nem egyéb, mint az,
 hogy megnőtt a nép, és ruhájába nem férvén többé, biz
 kitört abból és elszakítá azt, mi = forradalom. Mellyet
 ehhez képest csak úgy kerülhetni el, s a nemzetek átalaku-
 lási működését okszerinti reformatiók által csak úgy ment-
 hetni vérfoltoktól, sőt vérpatakoktól meg, ha előbb tágít-
 tatik a népek ruhája, mielőtt kinőnének abból, vagy más
 szavakkal: ha politikai köre tágíttatik a népnek előbb,
 mintsem növése még oktatás által sürgetve mestersége-
 sen is előmozdítatnék. Én, bár milly paradoxnak látszas-
 sék is, mit mondandok, csak kevéssel ezelőtt nem vol-
 tam a népnevelés, vagy jobban mondva a 'népfelvilágo-
 sítás' mellett, mert tisztán áll előttem, hogy nyomorult
 politikai köre közt, mellyből úgy szólván némileg csak
 tegnap merült ki a nép, vagy kétségbeesésre, vagy nyílt
 lázra neveltük volna azt. Minek természetesen egyikére
 sem kívántam ez öntudattal nyújtani segédkezet. S pedig,
 mert nincs kegyetlenebb tény, mint valakit ámitásiból s
 jobbat nem ismerő megelégtüléséből felrázni vagy éppen
 felkorbácsolni, mielőtt egy uttal ámitásiért valóságot s

felébredt vágyainak szabadabb hatáskört nyújtani nem volnánk képesek. S aztán, mert nem érhetne minket magyarokat nagyobb csapás, mint ha lázba, forradalomba gyalna a hon! Ki tehát e csapást minden módon kerül-
ni s hátráltatni nem ügyekszik, az, bár milly tudós és nagy tehetségű férfi legyen is egyébiránt, semmi esetre nem hű magyar, kitül nemzeti felvirágzását és saját szellemünkbeni felemelkedését várhatná a hon. — Miután azonban köze-
lebbi időkben nem kis mértékben tágult a magyarország; egyetemes lakosság politikai köre, s miután én legalább nem akarok csüggedni azon reményben, hogy alkotmá-
nyunk napról napra tágasb és biztosb alapra fog állítani; s más részről, nevetlen, műveletlen néppel, például oly nagyszerű kertet alkotni akarni, milly kertté a Tisza völ-
gyét kifejteni lehetni, valóságos Döbrögi-féle elbizottság: én úgy, mint ma állnak a dolgok, s azok hihetőkép hol-
nap még inkább kifejlenni fognak, minden néposztályra számított kisebb nagyobb ipartanodák kellő számbani fel-
állítását nemcsak napi renden levőnek, de ha pangó ál-
lapotunkbul általános virágzó létre jutni kívánunk, mul-
hatlanul szükségesnek tartom.

Zálogos hitelintézetek mindenek fölötti sürgető lété-
rül, nem hiszem, hogy sükség volna csak egy szót is vesztenem. Mert, ki nincs már arrul előleg tökéletesen meggyőződve, hogy jó hitelintézetek nélkül egyes sem, annál kevésbbé egész nemzet, de csak nem is mozdulhat; és ki nem érzi, hogy a felállított váltótörvény által szinte halálos dőfést nyert nemzetiségünk, s ekkép ránk magya-
rokra nézve nem kevésb, mint 'életkérdés,' e törvény megsemmisítő hatását zálogos hitelintézetek által mmél-
előbb ellensúlyozni: annak tudatlanságán vagy tudomá-
nyán diadalmaskodni én nem vagyok képes.

Szintilly tisztán áll a szabad közlekedések mindenek fölött sürgető léte is, mint én gondolom; mert ugyan mit ér vitzül megmentett sokkal több mező, mit a kifejlett műveltség által határtalanul nagyobb mennyiségben kiállított termés és áru, ha nem lehet a felesleget a nélkül, hogy fuarozás által úgy szolván maga magát nagy részben fel ne emészsze, odébb szállítani? És valljon lehet-e csak egy kis ép velővel azt hinni, hogy a hon és a benne lakó nemzet valaha elérhesse általános egészségi pezsgőségét, mielőtt a honban és abbul ki legszabadabban ide s tova nem foroghatni? Közlekedések nem egyebek, mint üterek, mellyek ha szabadok, a test is virágzik, midőn ha tespednek, lankad az egész organismus is.

A kevéssel megeléülési philosophia az emberi szerencsének tagadhatlanul nem legroszabb keze; mert ki kevéssel meg tud elégedni, minden bizonnyal bölcsőbb s így szerencsésb is, mint az, ki szűkebb körülmények között kielégíthetlen vágyak által kinoztatik. — Ámde más részről nincs tan, melly annyira ki volna téve ferde magyarázatnak, s olly sokszor szolgálna restségi ürügyül. S ugyan is, e tan bölcsesége nem abban áll, hogy emberséges uton értelmiségünk és szorgalmunk által ne iparkodjunk a világnak emberhez illő minden lehető éldeletiben részesülni, hanem hogy azok élvezésében józan logikát tartsunk, azokkal mérséklettel éljünk, s elvégre, hogy azokat jó kedvvel nélkülözhezzük is, ha kell. — Általános cynismus okvetlen köz lethargiára, legfeljebb contemplatív létre vezetne! Lethargiában, contemplációban merengő nép azonban, ha ezen lét a szerencse acemeje volna is, s pedig bizonyosan nem az, mai időkben nem tarthatja fen semmiféle függetlenségét. Elnyeletik szomszédjaitul, valamint szittyá élet sem folytatható, szolgáltságba-esés veszélye

nélkül, polgárisodott Európában többé. Midőn ha nem csak egy kettőben — mert hiszen egy kettő tiltott uton is eljuthat céljához — de ha százazrekben, milliókban ébred fel a több élvezés iránti vágy, ezt egyedül több munka és pedig értelmes munka által elégíthetni ki. Ámde a munka ugy a családi, mint a nemzeti szerencsének legmélyebb, legtartósabb sarkalata! — Egyébiránt, valljon miért nyernének a milliók szabadabb cselekvési tért, miért fárasztanak magokat több tanulással, végre miért foly-
na nehéz munka közt veritékük, ha állatilag is el bír-
nak tengődni? Hazánk felvirágzása s erősítése végett tehát szükséges, kivált a magyar népbe — mert tán ebben van a legfőbb cynismus — minden módon belé csepeg-
tetni, hogy nem az az okos, ki nem szerez, hanem az, ki szerzeményével mérséklettel s nemesen tud sáfárkodni.

Harmonia a kormányval, s ennek minden módoni utilisatiója olly kellék, melly nélkül tán meg lehet ugyan maradni, s pedig minden nagy fejtörést kerülve, a régiben; ámde hogy nélküle mikép lehessen nagyobb szerűt, tartóst és kivált általjánost alkotni, azt én soha nem tudtam s ma sem tudom felfogni, mint minden bizonnyal senki az egész világ hátán sem tudja, kinek országos szerkezetről, legyen az aztán bármilyen, józan felfogása van. Mert hogy abnormis állapotban, mikor a nemzet vagy ennek legalább pezsgőbb része disharmonia sőt újhuzás közt él kormányval, s ennek jogszerű hatását és erejét nemcsak uti-
lisálni nem óhajtja, de épen ellenkezőleg azt minden mó-
don paralizálni, sőt megtörni erőlködik, hogy illy álla-
potban nagyobb szerűek-, tartósak-, s kivált általjánosak-
nak lehessen megvetni alapját, azt csak az hiheti, ki
álmodik és ki álmait valóságnak tartja. Áldom is ezért
azon pillanatot — s bár nyílnék meg e tekintetben honunk

jelesbjeinek szeme, mielőtt késő volna — mikor a kormány Magyarországra nézve a nemzeti és alkotmányos haladás elvét kimondotta, sőt némileg már alkalmazni is kezdette. Áldom e pillanatot pedig azért, mert csak ezóta vált reményem hiedelemmé, hogy Magyarország még kiemelkedhetik hamvaibul, feltéve, ha — és a dolog itt sarkallik — a nemzet derekabb része használni is tudja ezen a gyökerüknél megváltozott események kedvezőbb fordulatát.

Sokan, kik politikai pályámban minden tőlük kitelhető erővel következetlenséget akarnak észrevenni, eddigi működésekre hivatkoznak, azt mintegy gyámokul kívánván annak bebizonyítására használni, hogy a kormánynak sem kimélése, sem utilisatiója, nagyok végbevitelére nem szükséges.

Ámde kérdem: voltam-e én valaha újhuzási állásban a kormány átellenében? Sőt nem iparkodtam-e minden időben azt, mennyire csak lehetett, utilisálni? pedig azon időben, mikor én léptem fel, s nemzetiség és alkotmány lesújtva csak hajszálon függött, és mindenben nyilván volt az egybeolvasztás és központosítás rendszere követve, tán több ok lett volna ellenséges kifakadásokra s egyedül saját erőre való támaszkodásra, mint ma, mikor a régi rendszer elhagyva, jelen bajaink okát főleg csak az képzi — mert sehol sincs rossz akarat — hogy régi és annyira szövevényes magyar szerkezetünkhöz s nem kevésbé szövevényes közállományi bonyodalminkhoz képest, sem egészen kellő vágásban, sem elég szaporán, sem olly nagy vonásokban nem fejlődik ki s nem forog nemzeti és alkotmányos életünk még, mint a millyen után szomjazik minden hű hazafi; csakhogy a felszines és éretlen nemesak bevárni s eszélyesen közelíteni nem tudja

ez időt, de indiscret tulhajtása által mind inkább hátra löki, sőt egészen compromittálja azt. S aztán ugyan mi nagy állott Magyarországbán általam vagy mások által még lábra, mi említést érdemlene, kérdem? A magyar törpeségekhöz szokott s könnyen elbizakodó szemeknek tán sok, megengedem; de azon mérték szerint, mellyel legalább én mérem nemzetek nagyságát, és szeretném hovahamarább mérni nemzetünk kifejlését is, valóban semmi, mivel csak egy kissé is szabad volna dicsekednünk!

Nem, nem! Kormánynyali harmonia s annak minden módoni utilisatiója nélkül — mi aztán természetesen megnevenszünő s kivált dögönyöző ellenzéssel nem igen jár — semmi nagyobb szerűt, alapost és kivált az egész nemzetre hatót végbe nem vihetni! Ez előttem axioma. — És ha tettem e haza körül némi nem egészen rossz szolgálatot, az valóban nem abban áll, hogy egykor én is iparkodtam az elfásult nemzetet halálos dermedéséből felrázni, s egyet és mást — minthogy a kormány nem főzött semmi alkotmányost és magyart — saját modorom szerint főzőgetni; mert hiszen ehhez nem kellett egyéb, mint egy kis bátorság és áldozati készség, midőn könnyen volt előre sejdithető, hogy egy pillanati neheztelés után e csekély fáradalomért legott rokonszenvű tapsát nyerendeném a nemzetnek; hanem az által fellettem polgári kötelességemnek tán némileg meg, és ha valamiért, tán ezért fog engesztelő hangulattal egykor rólam itélni az utód, kivált ha szavaimra figyel, hogy saját szeplőtlen hírem elibe tevén honunk hasznát, elég önmegtágadással birt kedélyem, előrehaladott éveim daczára — mikor a megismerés legjobb esetben csak a siron tul következhetik be — tettlegi példaadásom által

is erősíteni legujabbrul azon, sokaktul fel nem fogott és még többektül az apostasia legémelygetőbb moslékával betajtékozott tant, hogy valamint vannak idők és körülmények, mikor lehetetlen a kormány egy lépését is nem ellenzeni, szintugy léteznek viszont időszakok és csillagzatok — a mostani pedig illyes — mikor ha még azok sem nyújtanak segédkezet a kormánynak, kik soha nem adtak a nemzetnek bizodalmatlanságra okot, s kiknek más részrül alapos reményük van, a kormány pártolása által nagyobb vonásokban szolgálhatni a hont: akkor szinte lehetetlen, miszerint az egész hovahamarább sarkábul ki ne forduljon, vagy legalább régi pangásába ne essék vissza, mitül őrizzen a Mindenható, ha ez áldásaért bár legnagyobb kincsünket, honosink rokonszenvét kellene is, a félreismerésnek s ezzel járó visszavonulásnak olly annyira kinzó fájdalmitul sujtva, áruba bocsátunk!!!

Anyagi oldalait a kérdésben levő dolognak már tárgyaltam, de azokra ismét visszatérendek, mert tulajdonképp azok idővesztés nélküli alkalmazása az, mi e jelen röpirat fő lényegét képezi. Némiék megelőző felhozását s részint újraérintését azonban még szükségesnek tartom.

Sokan azt hiszik: olly törvényjavítások nélkül, miknek részét itt elősoroltam, nagyobbyszerü vízrendezéseket, mint például a Tiszavölgyé, ámitás nélkül végbeinni nem lehet, s ekkép logikaibb volna bevárni azok megalapítását előbb, mint félszeg munkába kezdeni. S igaz, nemcsak efféle nagyobb, de általján véve még kisebbszerüeket sem vihetni kimerítőleg s talpraesetten, szellemi segítség, azaz czélszerű törvények hozzájárulása nélkül, végbe. Amde hogy azért, mert csak szellemi segítség ad-

hatja meg a dolgok tökéletes kifejlését, mindaddig, míg az országgyűlés egybe nem ül és segédkezet nem nyújt, semmi czélszerű ne történhessék. s ekkép annyi század után, mellyeken keresztül a Tisza völgyét illetőleg alig történt valami, szinte két évnek mintegy ráadásul újra minden haszon nélkül kelljen leperegni: ez nem áll. Ugyanis, most van ideje előre munkálni minden tehetséggel — mert országgyűlés csak úgy szülhet jó törvényt, ha ez jó eleve meg van foganzva már — hogy a fentebb felhozott oly annyira szükséges szellemi segítség minélelőbb életbe lépve, ne késsék a hon minden ereibe új egészséget s erőt lövelleni; és szinte most van ideje, anyagi s főleg egyesületi tekintetben, megindítani a dolgot, mikép aztán az anyagi a szellemire, s a társulati az országgyűlésire hatva, s annak idejében 'viszonlag', minélelőbb elérje a Tiszavölgy és általjánosan a magyar föld azon halhatatlan emberhez illő kifejlését, melly után minden felvilágosodott és hű magyarnak legőszintébben nem buzognia lehetetlen. — Egyébiránt ki azt hiszi, hogy csekély erőnkkel s mindenben aggasztó hátramaradásunk közt, egy két év alatt 'óriási munkákat' fognánk végbevihetni, s ekkép tán jó lenne bevárni a legközelebb országgyűlést, nehogy addig véletlenül valamit tán elrontsunk: az, tán káposztaföldjei közt, vagy nem bir legkisebb czirkalommal is igazi kifejlésről ítélhetni, vagy egyenesen — bármit pengessen is egyébiránt ajkán — 'pangás hőse', ki nek, tudja mi okbul, érdekében fekszik, hogy ne történjék semmi; s ki ekkép, mit egyenesen hátráltatni nem bir, azon thema szerint: „qui habet tempus, habet vitam“, legalább hátrább lökni ügyekszik.

De bizony egy pillanatot se veszítsünk többé! Nemcsak azért, mert lehetetlen elvesztett idők bajai helyre-

állításához elég serénységgel fogni, és Magyarország pilanatai oly igen drágák; hanem legfőképp azért, mert addig is, míg a törvényhozás belészól, ugy alkalmazhatni a teendőket, mikép ezek nemcsak össze nem fognak ütközni azokkal, miket a törvényhozástul remélünk, de éppen ellenkezőleg, oly nagy világosságba helyezendik némi törvények mindenek fölött szükséges, de egyszersmind az egész hazára kimondhatlan nagy hasznot árasztó létét, mikép azok létesülése ellen aztán nem fog szegülhetni egykönnyen sem a nemzet nagyobb része, sem a kormány.

A Tiszavölgy rendezését közvetlen sem a kormány, sem a nemzet nem eszközölheti, mert sem egyiknek, sem másiknak, ha így lehetne mondani, nem ég a dolog eléggé hőrére, mihez képest mind azon vidéki sőt határi munkákat annyi erélylyel s megnemszünő szorgalommal kifejtse s fen is tartsa, mint a mennyi az ügy tettelegi végbevitelére *conditio sine qua non*. — Ámde erre még a tiszavölgyi vármegyék, mint legközelebbek, sem alkalmasok. Nem alkalmasok pedig az éppen most érintett okbul. Mert hiszen a vármegyéket, mint megyéket in *toto complexu*, sem érdekelheti a Tiszavölgy rendezése oly „szüntelen égetőleg“, *) mint a milly alkalmatlan-

*) Szabolcsnak például, ha nem esalatkozom, 4ed része van néha víz alatt, míg a 4re osztott egésznek 3 része, minden áradási bajtul ment! Már kérdem, hihető-e illy körülmények közt, hogy megyei szerkezetünknel fogva és mind azon érdekek képest, melly egy megyét fel és alá, jobbra és balra hullámoztat, a 4dik rész, ha azt saját magában nem keresi, ámitás nélküli elég támaszt találjon bajai ellen a megyének szárazon maradó többi 3 részeiben? Igen, tán talál valamelyes ideig óráigi segílyt, ha véletlenül éppen több nexus, terrorismus s efféle létezik az ázott részletben, mint a mennyi van az egészben; ámde változzék csak ez — s ugyan kérdem, mi változékonyabb a nap alatt ezen alapnál? — s csakhamar de nyoma sem mutatkozik a valamelyes ideig óráigi segílynek, mellyel egyébiránt verebet fogni tán igen, de rohanó vizeknek parancsolni nem lehet.

sági fokozat mulhatlanul szükséges, mind azon helybeli erők kifejtését s megnepszünő éberségben tartatását eszközteni, mik nélkül illy sokszövevényü munkát nem vihetni végbe.

A kormány s nemzet csak közvetve pártolhatja az ügyet, valamint az illető megyék is. — Ámde ezen pártolás a dolog fölényegét képezi, mellyet éppen olly kevéssé szabad megtagadni az illető vármegyéknek, valamint a nemzetnek és kormánynak sem. Mert ha nem égeti is a Tiszavölgy baja a kormányt s nemzetet és az illető megyéket olly közélrül, mint a szóban levő ropant vizszerkezet parti lakosait, ugyan kit érdekelhet magasb szempontbul felfogva erősebben, s mondhatni közelebbül, Magyarország legkifejthetőbb részének felvirágzása, ha nem a kormányt és nem a nemzetet, s ekkép az illető megyéket is? És egyébiránt, minden magasb szempont nélkül ugyan nem lenné-e a kormány és a nemzet a Tiszaszabályozás utáni szabadabb közlekedésnek szerfelett nagy hasznát legott? Minden kétség nélkül. Miszerint a méltányosság legszerényebb szabályihoz képest meg is kívánhatja a Tiszavölgy, mind a kormánynak, mind a nemzetnek, mind az illető megyéknek leghatályosb pártolását.

A kormányt a nemzettel egyetemben, mint törvényhozást illeti, mind azon szellemi javítások létesítése, mellyekről fentebb emlékezénk, s mellyek egyedül képesek lehelni életet az ügybe, s azt tartós virágzásra emelni. Szintugy illeti a törvényhozást, nagyobb szerü pénzalapot alkotni, mellynek hijával vajmi sok czélszerű törvény, mint például a szabad közlekedéseket s ipartanodákat illetők, mellyek nélkül Tisza völgyét, mint tán eléggé megmutattam, kies kertté nem varázsolhatni, bi-

zony csak irott malasztok maradnak a nagy könyvben örökleg. Nem sokára bekövetkezik az országgyűlés. Áraszsza áldását az egek ura az ott egybeseregülőkre, mikép a viszonos érdek megismerése elvégre életet adjon annak, mi a magyar nemzetet s ez által a fejedelmi széket magasbra emelné.

Ámde a kormánynak, mint végrehajtó hatalomnak a Tisza völgyét illetőleg még más kötelességei is vannak. És ezek: a vezérlés, felügyelet, és a segédkezés.

Mi az elsőt illeti, személyemet választá eszközül.

Megilletődve állok e gondolatnál íróasztalom mellett s mosolyra fakad ajkam. „Te agg legény — így rebegek magamban — kiben sem elég tudomány, sem többé elég életerő nincs, te fogsz lenni vezér, s pedig olly ügyben, mellynek példája — ha ollyatén vonásokban sikerül, mint én azt képzelni tudom, sőt bizonyos vagyok, hogy sikerülhet — e világon még alig van: és semmiségem érzetében pirulok. S valóban, ha nem tudnám, hogy ollykor az égi lakosok kicsinyek által szeretnek nagyokat alkotni, és ha nem sejténé lelkem, hogy szeplőtlen hazafiság, mellynek édes érzetét szabad élveznem, néha még ott is sima utakra talál, hol a legnagyobb tudomány és életerő, mellynek azonban illy alapja nincs, előbb utóbb bizonyosan megakad: soha magam illy óriási munka élire tétetni csak azért sem hagyom, mert azt, mint én gondolom, aztán immel ámmal vinni nem szabad.

Ámde ben vagyok, és azért hadd vigyem azt, mint eszem sugja, mint keblem kész, míg birom. Ha előbb utóbb kiesik a fonál kezemből, hadd vegye fel azt más, s én elég boldog leszek, ha míg élek, legalább egy kis, ha nem is kellő mozgásba tehetem azt. S azért

hadd adjam itt még röviden elő, mikép szándékozom megindítani a dolgot.

Miután azt hiszem, elégségesen megmutattam — s valóban szükséges, vizszabályozási dolgokat is elvégre egészséges alapra állítani — hogy a Tiszavölgy rendezése közvetlen sem a kormányt, sem a nemzetet, sem a tiszai megyéket nem illeti, hanem csak a közvetett pártolás, természetesen azon kérdés merül fel: valljon kit illet tehát az érintett munka végbevitelére közvetlen? Mire én röviden azt válaszolom:

„Egyenesen a parti lakosokat és általján véve mind azokat, kik a végbeviendő szabályozás gyümölcseit közvetlen élvezni fogják.“

A dolog végbevitelére ehhez képest s mind annál fogva, mit fentebb érinték, minden kétség nélkül egyenesen a magán-egyesületek körébe való. S csak az a kérdés: valljon egy vagy több társulat alakulása hasznos-e a kitűzött cél elérésére? Mire nézve véleményem ez:

Egy társulat kevesebb szövevényvel jár, mint számos; és e szerint, hol csak lehet, jobb egy társulatban állni szorosán, mint szétágazva többekben. Ez azonban a Tisza roppant völgye rendezését illetőleg teljességgel lehetetlen, minek bizonyítására úgy hiszem egy szót sem szükség vesztetni; mert hogy Tisza-Ujlaktól kezdve Szalánkemenig, s ekkép körülbelül 160 mérföld hosszúságban, azon nagy kiterjedésű völgy, melyben Szamostól kezdve Marosig a Tiszába ömölve oly roppant víztömeg egyesül, s melyben az érdek annyira

különböző, egy társaság működése által nem érheti el kellő kifejlését, az világos.

A Tiszavölgy rendezésére ehhezképest számos társulat kell, hanem a dolog sikere végett semmi esetre nem több — mert az illyesek nagyobb száma nem egyéb „malum necessarium“-nál — mint a mennyi egybefüggő s egyérdekű vízszervezet ezt szorosán megkívánja. Így például a Sajó meg a Körös nem fér egy társaság körébe, midőn Tokajtól Tisza-Füredig az ottaniakat viszont kár volna két társaságra szakítani.

Miután azonban a munkábani lehető legnagyobb egység az, melly nélkül üdvös célt nem érhetni, ámde több társulat közti egység eszközlése s kivált fenntartása valami összetartó központ nélkül teljességgel lehetetlen, maga magától következik, hogy a munkábani olyannyira szükséges egység végett, a most érintett egy egy külön szerkezetű társaságok mellett, egy olly központi testületnek is szükséges alkottatnia s folyvást fenállania, mellyben a külön és úgy szólván helyhez kötött társaságok érdekei egybeolvadjanak, és ha valami szétágzás fordulna elő, az lehető legrövidebb uton kiegyenlíthessék.

Nagy csatát kell nyernünk, ez a feladat. Ámde azt egy ezreddel ki nem vihatni! Járuljon tehát ahhoz annyi, mennyi szükséges, csakhogy szétágzva, vagy egyik a másik ellen, egy ezred se működjék, mit egyedül úgy kerülhetni el, ha mindnyája, saját szerkezetének s elkülönzött, tökéletesen önálló létének daczára, még is csak egy terv, egy rendeletnek hódol; miknek készítése megint nem veheti eredetét egyebütt, mint az egészre felügyelő tábornoki velőben, vagy ennek tanácsában.

És im ez a külön és egybepontosító társasági testületek körüli eszmém váza!

Alkalmazását következőkép gondolnám legcélszerűsáiban eszközölhetni:

Jövő 1846dik évi január 19ikére Pestre bátorkodtam meghíni képviselőit azon külön társaságoknak, mellyek a Tisza völgyén már azelőtt, vagy legközelebbi tiszai utam következtében alakultak.

Össze fogunk jőni, s működésink — mint én gondolom — tán ezek fognának lehetni: *)

Választása egy központosító tán kisebb testületnek egy vagy két elnökkel, mellynek a társasági tér körei közt tiszte az volna, hogy céljául a Tisza völgyének általános kifejtését tűzve ki, azon egyesítő pontot képezze, mellyet felhozék, s melly a helyhez kötött számos külön társaság közti egység fölött örködjék.

Sokan, tudom, alkalmasint azon véleményben vannak, mintha ezen most érintett provincia személyemet, mint az országos közlekedési bizottság elnökét, illetné. S igaz, tulajdonkép személyemet illeti, de csak közvetve s csak annyiban, a mennyiben a személyemre ruházott hivatal által nyerheti el az egész roppant ügy a kormánynak vezérlési, felügyelési és segédadási hozzájárulását. — Nekünk eddigelé azon kapcsolatrul, mellynek nagyobb szerű vállalatoknál a kormány és vállalkozó testületek közt létezni kell, mihez képest ezek szabadon forogva, a kormány pártolását még is élvezzék, sem tiszta fogalmunk nem volt, sem alkalmunk efféle fogalmakat tisztába hoznunk. Vagy ki lőn küldve a

*) Az ülések belső oeconomiájáról, melly szinte fontos, de annak idején a körülmények szerint legezlszerűbben szinte maga magátul fog kellő forrásba jöhetni, ez alkalommal bármit is mondani, szükségtelennek tartom.

királyi commissarius, és 'teremtett,' a mennyit vármegyei erővel s felemelt sóár-alapi pénzekkel éppen teremteni tudott; vagy saját tehetségükre szoritva, csak annyiban érezték a vállalatok a kormány létét, a mennyiben ez fölöttük felügyelést gyakorlott.

Felfogásom szerint, ha nagyobb szerűeket akarunk életbe hozni, multhatatlanul szükséges, mennyire csak lehet, az egyesületi erők előnyeit a kormányi pártolás sulyával összeházasítani; s e szerint azon két tényezőt, melly valóban nem nagy hasznunkra olly sokszor áll ellentétben — a kormányt és nemzetet t. i. — legalább ollyasokban egybeilleszteni, mint millyenek az anyagiak szoktak rendszerint lenni; például vizek szabályozása, közlekedések javítása s effélék, mikben nincs olly elvkérdés, melly szétágzásra nyujthatna okot, vagy ellenségeskedésre szolgálhatna ürügyül.

És im ezen ollyannyira kívánatos egybeillesztés minden módoni előmozdítása az, mi, a mennyire én fogom fel, azon hivatal köréhez tartozik, vagy jobban mondva: tulajdonképi philosophiáját alkotja azon hivatalnak, mellyel ő Felsége személyemet felruházni kegyeskedett, s mellynek, mennyire csak lehet, részint személyesen megfelelni, részint annak az éppen most érintett magasb szempontok szerinti hatáskörét a jövőkre nézve is megállapítani, sem időt, sem fáradságot nem kimélendek.

Ámde hatásköröm nem egyedül a Tisza völgyére terjed. Van számtalan egyéb, mik ha nem olly fontosak is, mint a Tiszavölgy rendezése, igen fontosak még is, és hasonlóul megkívánják a kormányi és hazai erők egybeillesztését.

Világos ehhez képest, hogy ha személyem részt vesz is a Tiszavölgy rendezésében, vagy, ha szerénység-megbánás nélkül mondani szabad, személyem képezendi is annak

forduló sarkát: azért még sem mellőzhető el, sem azon velem folyvást munkáló központi testület, melyről csak most tevék említést, sem természetesen mind azon helyhez kötött több vagy kevesebb társulat, mely, mint mindannyi ezred, a Tisza s mellékvizei fölötti diadalhoz elkerülhetlenül szükséges.

Már valljon el van-e eddigelé osztva az egész Tisza völgye annyi vízszabályozási társulatra, mint a mennyi egy folytonos lánczolatban összefüggve szükséges, miszerint sehol hézag ne maradjon; megjelenik-e továbbá jövő január 19-iki gyűlésünk alkalmakor elég érdeklött; s végre leszen-e ezekben akarat, olyféle egybepontosító testületet, mely aztán személyemmel meg nem szűnő érintkezésben maradna, hosszabb időre és állandóul megválasztani: ezt nem tudom; — de a dolog sikerére valamint az szükséges, hogy az egész Tisza völgye, minden legkisebb bitangféle rézs nélkül, mellyen aztán minden bizonnyal beütne a farkas, egy compact társulati szerkezetben álljon, szintugy *conditio sine qua non*, miszerint a dolog egybefüggő fonalárul velem együtt egy olly központi testület gondoskodjék szünetlen, mellynek tüsténti, habár csak ideig óráigi választását javaslom. — Többnyire a munka olly ropant, hogy jóllehet pillanatot sem kellene veszteni többé annak minél előbbi megkezdésére, azért még sem szabad a végbeviteli szerkezet organisatiojával szeleskedni, mint-hogy a jó szerkezet aránylag kevésb munkával is szülhet sikert, midőn a rossz szerkezet a legnagyobb erőfeszítést is sikertelen munkává kárhoztatja. — Nézz magad körül hazafi, s csaknem mindenben, mi magyar, fogod tapasztalni állítasom igaz létét!

Munkálni szerfelett soknak kell, s nem csak immel ámmal, ma nem, holnap tán; mert hiszen ha valahonnan,

bizony a Tiszavölgy saraibul s mocsáribul ki nem reppen munka nélkül a sült galamb. S általján még azoknak is, miket látunk, nagy részét maga Isten sem alkotja közvetlen, de csak annak nyújt segílyt, például ad buzát, ki illyest szorgalmasan elkészített földbe vet is, ápol is. — Mikép tessek csudákat tehát szegény én, ha azok, kiket leginkább érdekel a dolog, olly egyesülési szerkezetbe nem lépnek, a millyfélék nagyobbszerűeknél egyedül képesek, az emberi munka sikerét biztosítani.

A központi, vagy nevezük inkább központosító testületnek — mert hiszen nem az célja, hogy központban például Pesten lakjék, hanem hogy központosítson — megalapítása mellett ehez képest mind azon helyi társulatok organisatioja is multhatatlanul szükséges, mellyek felállítása nélkül, mint eddigelé arrul tán mindnyájan meg vagyunk győződve, kik e lapokat forgatjuk, olly nagyszerűt, mint a kérdésben levő ügyet, igazi diadallal végbe vinni nem lehet.

Már hogy ezek mikép fogják magukat rendszeresíteni, vagy inkább, mikép volna jó és czélszerű, hogy magukat rendszeresítsék: az, noha igen fontos, csak azon okbul sem való ezen inkább csak tájékozásra alkalmat adni akaró röpirat szük körébe, mert efféle rendszeresítések annyira függnek helybeli és sok egyéb viszonyoktul, miszerint azokba elegendő körülményismeret nélkül avatkozni, vagy éppen azokat mind egy kaptára vonni akarui, teljességgel lehetetlen.

A legközelebbi január 19-ikén tartandó gyűlésnek, a most érintett központosító testület megválasztása mellett, még ezek volnának szükségképen teendői, miknek

részét már fentebb a dolog anyagi kellékei közt megpenditém; s ugyanis:

1-ször Egy technikai igazgatónak megválasztása, kinek, mint már mondók, egyszersmind a végrehajtás vezérének is kellene lenni.

2-szor Verificatioja annak, hogy valljon az egész Tisza völgye el van-e már látva, egybefüggő, elégséges társulatokkal, és ha nem, annak legcélszerűbb eszközlése, mikép a még szükségesek minélelőbb életbe lépjenek.

3-szor Az efféle már létező társulatok elnökeinek s választmányinak összeírása, illető szerkezetüknek pedig a végetti áttekintése, miszerint a szükséges egybefüggést közöttük s a központosító testület közt el lehessen rendezni.

4-szer Azon technikai állomások kijelelése, melylyek a dolog tettegi végbehajtására megkívántatók.

5-ször Szerződésnek kötése, a külön álló de azért még is szükségkép egybefüggő társulatok viszonyaira nézve.

6-szor A legsürgetőbb munkáknak, mennyire lehet, tüsténti elhatározása, mikép aztán jövő évben idővesztés nélkül munkához lehessen fogni.

7-szer Azon kulcs meghatározása, melly szerint az illető járandóságok volnának fizetendőek; s végre

8-szor Kézpénz-szerzés. *)

*) Az anyagi kellékek közt fentebb a 9-ik szám alatt „az előlegesen kidolgozott kulcsnak későbbi rectificatiójáról“ is tettem említést; ez azonban, mert csak később, t. i. a végbevitt munkák után eszközölhető, természetesen egyedül annyiban jöhet a legközelebb gyűlés tárgyalása alá, a mennyiben szükséges annak elvét már előre meghatározottan kimondani. Egyébiránt e szerfelett fontos szempontul még ez értekezés folytatában lesz alkalmam, némieket felvilágosításul felhoznom.

Az ügy sikeres kivitelére nézve, mint az eddig elősoroltakból láttuk, sokféle szellemieknek, mint nem kevésb számu anyagiaknak kell, s pedig lehető legnagyobb összefüggésben mozgásba tételniök s egybefoly-
niok; egy tényezőnek hatása sem olly fontos az egészre nézve azonban, mint a technikai főigazgató qualificatiója. Errül, azt hiszem, senki nem kételkedik. És azért csak az a feloldandó kérdés: valljon hol lehet olly egyedre szert tenni, ki illy roppant munkára megkivántató tulajdonokkal el volna látva.

Én nem választanék idegent. — Okaim ezek:

1-ször Mert a főtervezőnek mind azon oknál fogva, mellyeket érinték, egyszersmind fővégrehajtónak kellene lenni. Már pedig, hogy valami külföldi notabilitás — és experimentum-csinálókra nem volna jó bizni a dolgot — annyira el fogná szálni magát, mikép számos évig a Tisza völgyét lakja — e nélkül pedig nem megy — azt bajosan hihetni.

2-ször Mert mi is birunk egyedekkel, hagyassék csak nekiek szabad kéz s tétessék abba elegendő tehetség is, kik tökéletesen elégségeseknek fognának mutatkozni a kitűzött tárgy kivitelére; hiszen mi a tapasztalást illeti — noha mi csak krajezárokkal dolgozunk, hol mások fontokkal — ugyan ki turkált és turkál kénytelenségéből többet mocsár és ingovány közt, mint honi mérnökeink, ugy hogy ha külföldiek jönnének is, még igen nagy kérdés: valljon tudnának-e aránylag olly kevés tehetséggel, mint millyennel mi szoktunk főzögetni, valami csudát végbevinni?

3-szor Mert a Tiszavölgy tökéletes rendezése legjobb esetben sem lehet szapora munka; más részről, a mostani annyira javult világi közlekedések minden elő-

menetelnek személyes megtekintését annyira könnyűvé tevék, miszerint az illetőnek tökéletesen módjában volna, mindent, mi külföldön történt vagy történik, meg-nemszünőleg szemmel tartani, és honi körülményinkhez szabva, czélszerűen alkalmazni.

4-szer Mert az egész ügy, ha így lehetne monda-ni, nem csupán technikai, de annyira van politikai és társadalmi állásunkkal egybeszöve, mikép külföldi csak bajjal és minden esetre csak hosszabb idő után barát-kozzhatnék meg mind azzal, mit e tekintetben tudni kell, ha nem kívánunk aranyért ezüstöt nyerni. *)

*) Hollandia több táján olyan a földkeverék, hogy azzal nem húzhatni gátot, mellyen a víz át ne szivárogna. Ámde azért még is vannak gátot, mellyen a kün levő magasb víz sulya által rendesen minden tavaszkor beszivárog a földár. Miután azonban e földár — mellyről mi magyarok is tudunk valamit — nem bír elég sulylyal, a gátokon kün apadó vizekkel szinte leapadni s a hebástyázott telkekből kítakarodni, azt minden évben, annyiszor a hányszor szélmalomokkal, újabb időkből gőzgépekkel kiszivattyúzzák. Ez meglevén, szántanak, vetnek és aratnak, e keszves mütételt évenként rendesen ismételve, és az által sem kedvetlenítettven el, hogy nem ritkán munka vagy aratás közepett, a külső vizek áradása által beszivárgó földár mindenüket tönkre teszi. — Svalljon miért olly bohók — így lehetne kérdezni — illy körülmények közt fáradozni, és nem pihenni és pipázni inkább? Mire a felelet azonban az: Bizony csak azért olly bohók, mert az efféle he-bástyázott és kiszivattyúzott telkek holdszám szerint 50, 60 sőt 70 pengő forint tiszta jövedelmet is nyújtanak évenként, s ekkép az efféle sanyaru munkát szintugy megérdemlik, mint a ráfordított nem közön-séges költséget is elbirják, és végszámításilag még sem ad a hollandi nép az ekkép kisajtott aranyért többet mint ezüstöt. — Ámde kövesd e gyönyörű példát — mellynek egyebiránt örül az iparkodóbb ember lelke — saját kinemfejtett körülményink között Hortobágy táján, vagy az Ecsedi láp- és nádassal hajban: és kivett aranyodért ezüstöt bizo-nyosan nem, de alkalmasint még ólmot sem teszsz zsebedbe! Mi, azt hiszem, untig bizonyítja, hogy sok, ki például Hollandföldön ezüs-tért aranyot képes aratni, nálunk aranyért sem volna képes csak ólmot is teremteni!!!

Sokan állításimmal tán ellentételesnek fogják találni azt, hogy én ez alkalommal „honfiaink mellett” emelek szót; midőn más esetekben abban helyezvén súlyt, mikép nálunk csak az lehessen technikai vezér, ki hasonló teremtéseit elő tudja mutatni már, ez által a honfiakat tetteleg kizártam!

De ugyan kérdem: nincs-e kézzelfogható különbség, például lánczhíd vagy gőzhajó, és valami vízrendezés közt? Azt hiszem, legalább is annyi, mint angolnyelv és konyhalatán közt.

Én sem a honfiak, sem az idegenek mellett vagy ellenük nem vagyok, de egyedül a siker mellett, s e szerint elhatározottan az experimentumok ellen, mikre nekünk magyaroknak sem tehetségünk, sem időnk. Ehhez képest, miután sokkal bölcsőbb, a régiebb nemzetek tapasztalásit az aratásnál fogunk fel, mint a szántásnál: természet szerint nem igen szerettem volna, budapesti lánczhidunkat s gőzöseinket honosink experimentáló kezei közt látni; midőn vízszabályozásokat tekintve még kérdés, caeteris paribus és körülményinket számba véve, ki tenne például Tisza völgyén több szerfelett költséges és hasztalan kísérletet, külföldi vagy honi műértő-e?

Többnyire: választassék bár idegen bár belföldi, kiből aztán legtöbb bizodalom, mellyet nem erőltethetni, pontosul össze, csak hogy választassék „egy”, mert ha valahol, itt szükséges az „egység”; és ezen egy oly körülmények közé helyeztessék, mikép érezze ugyan felelősségének egész súlyát, ámde más részről minden gondtul menten, egész belnyugalom - s vidámsággal feszíthesse meg a fenforgó cél elérése végett mind lelki mind testi tehetségit, mi gondolkozó, magával számot

vetett férfinál, kívül aztán lehet is várni valamit, csak akkor szokott bekövetkezni, ha nem egyedül anyagi léte biztosítatik jelen- és jövőre, de a megbecsülés azon mértékében is részesül, melly nélkül soha, vagy csak vajmi ritka esetben fejtheti a gyenge, annyi támaszra szoruló ember mind azon tehetséget, melly benne rejlik, tökéletesen ki.

Az, hogy egyedül magán-társulatok és ezek czélirányos szerkesztése s tökéletes együttmunkálása biztosíthatja a dolog szellemi oldalát; más részről pedig, csak úgy foroghat az ügy anyagi része kellő renddel, ha annyi helybeli technikai állomás rendeltetik a technikai főigazgató vezérlete alá, a mennyi szükséges; az, ugy hiszem, olly világos, hogy bármilly ellenvetésnek sem lehet kitéve, s ekkép szintazon kérdések egyike, mellyek tökéletes világosságba tétele s minél czélszerűbb alkalmazása, a legközelebbi január 19-ikén tartandó gyűlés elhatározandói közé tartozik.

Szintolly szükséges, egy közös társasági, minden illetőt egyformán kötelező szerződésnek kötése, és pedig elégséges sanctioval; *) mert ha nem létezik illy kötés, vagy az illyes csak papiroson áll, ugyan képzelhetni-e pillanatig is, hogy olly roppant munka, mint a Tiszavölgy rendezése, sikerrel járhasson? Minden bizonytalansággal nem. És e szerint ennek kötése is multhatlanul megkívánja az érintett gyülekezet legnagyobb figyelmét.

*) A társulatok vizonti kötelezései fölött természet szerint az illető törvényhatóságok állanak őrt. — Mi azonban a parti, esatormai, gáti sat. sat. rendőrséget illeti — e nélkül pedig vízek körül állandót nem alkothatni — meg kell vallani, iszonyatos házag van egyébként elég testes törvénykönyveinkben. E tekintetben tehát gyógyszer, s pedig minielelőbbi gyógyszer kell. Addig pedig az illető megyék lelkes fel fogásátul függ e házagot lehetőleg és tettelget betölteni.

Már mi azon kérdést illeti, hogy némi, mennyire csak lehet, tüstént jövő évben vétessenek munkába, úgy vagyok meggyőződve: ez mindenkinek, kit illet a dolog, legfőbb kívánata, valamint minden esetre saját legbuzgóbb ohajtásom is; mert hogy ok nélkül csak egy napot is veszítsünk, s nem csekély alkalmatlansággal s még több munkával járó összegyűlésünk ne legyen egyéb mint forma, legfeljebb „ülési élvezet“, melly néha olyannyira silány: az, miként senkinek, ki honunkkal jót akar, nem lehet célja, úgy minden bizonyal enyim sem. Egyébiránt csak Istenért ne várjuk be a körülmények netaláni jobbrafordulását; mert ha véletlenül jól viselné magát jövő évben a Tisza et Co., rögtön el volna felejtve a baj, és olasz monda szerint, a veszélyből kigázolva, nem rakna a szentnek oly hamar oltárt senki is.

Tegyünk tehát, s nem úgy, mint ez vajmi sokszor történni szokott, lelkiismeretünk megnyugtató végett, vagy mert úgy követelik, minélelőbb „valamit“ — mert ezen „valami“ sokszor nem ér „semmit“ — de tegyünk tüstént „célszerűt“.

Illyest azonban csak készpénzzel eszközölhetni. Miszerint ennek léte vagy nemléte dönti el a dolog, legyen vagy ne legyen — féle sorsát.

És e tekintetben, mihez képest a „legyen“ váljék lehetővé, nézetem ez:

Vizsgáltsék meg, de méltánylással, mit lehetne a kormánytul annak fejében segítségül kérni, miszerint a Tisza könnyebb hajózhatása következtében tetemesen fogna ama szállítási bér csökkenni, melly most fizettetik a sóért, mi által okvetlen oly nagy haszon támadandna rögtön, mihez képest nemcsak illő, de szoros igazság is

volna, hogy ezen biztos haszon megnyerése végett a munka terhéhez a status is járuljon aránylag.

Meg kellene ez után állapotni bizonyos kulcsban, melly szerint az illetők szorosán megkötnék magokat, hogy annak idején, mikor a rájuk eső részletes elrendezés — részletes mondom, mert az egészet egyszerre nem végezhetni — már végbement, minden vonakodás nélkül le fognak tenni az őket illető díjt, de csak a kulcsnak későbbi, t. i. munka utáni rectificatiója szerint. Ezt hadd magyarázzam egy kissé.

Nincs nehezebb dolog, kivált annyira szövevényes vállalatban, mint a Tiszavölgy rendezése, olly kulcs kidolgozásánál, melly minden illetőre nézve axiomaigazságú, s ekkép általánosan szívesen elfogadott is legyen; sőt azt teljességgel lehetetlennek mondhatni. Mi tehát a teendő, hogy ez okbul a munka még se maradjon el, mellyet okvetlen meg sem kezdhetni, ha az illetők bizonyos fizetési kulcsban meg nem egyeznek?

Nem tehetni egyebet, mint a fizetést lehetőleg könnyíteni, és azon kulcsot, melly szerint a fizetéseknek történniök kell, olly közel vinni az axioma igazságához, mint csak lehet. Ezt pedig akkép érhetni némileg el:

1-ször Ha elégséges készpénz szereztetik, miszerint a munka előtt senkinek se kelljen de egy krajczárért is zsebébe nyulnia; és

2-szor Ha azon kulcs, melly előlegesen készítetik, s melly szerinti fizetésre minden illető lekötelezi magát ugyan, csak későbbi, azaz végbevitt munka utáni rectificatio következtében, leszen egy kis hozzáadással vagy egy kis lerovással kötelezővé. — Hadd világosítsam ezt tovább.

Bizonyos 100,000 hold nagyságú táj víztüli megmentése például 100,000 forintra számítatik. Lenne ehhez képest egy egy holdért 1 torint fizetendő. Már ezen kulcsban mindnyájának meg kell egyezni, s mi több, e summa annak idejéni lefizetésére is magukat lekötelezni; mert máskép, ha ezt tenni nem akarják, természetesen nem is tehetnek készpénzre szert, azaz, nem fogának 100,000 for. kölcsönpénzt kaphatni. Ámde kérdem, ha a szabályozás végzete után, mellyrül előleg apodicticumot senki nem mondhat, az mutatkoznék, hogy a megmentett táj részébül Kanaan emelkedik, része ellenben csak haszonvehető föld, része végre nem lenne egyéb, mint székes vagy homoklapály: ugyan kérdem, igazság volna-e az, ha ezen valósággal csak később meghatározható osztályzás, az előleg s mintegy csak hozzávetőleg megállapított kulcs szerint volna terhelendő? S valljon nem ugy fogna-e inkább az igazság eléretni, ha bizonyos és csak erre ügyelő részrehajlatlan bíróság a Kanaan-féle birtokra holdanként például 1 for. 45 krt, a középrendüre 1 for., a székesre s homokosra végkép például 15 krt róna?

Axioma-igazságu kivetés illy mód által sem eszközölhető, igaz; de ugyan kérdem: létezik-e ennél czélszerűbb mód, az igazsághoz legalább annyira közelíteni, mennyire ehhez csak közelíthetni? S aztán ugyan mikép lehet a fenforgó és itt fővázlatokban ecsetelt dilemmából czélszerűbben s igazságosabban kigázolni?

Szabályozni akarunk, és ez helyes; mert ha nem több, legalább is bohóság volna, az előttünk földben fekvő kincset fel nem szednünk. Ámde nincs pénzünk. A kincset ehhez képest nem emelhetjük fel, ha nem szerzünk pénzt. Pénzt azonban valljon ki ád, ha visszafize-

tésre nem kötelezzük magunkat? Senki. — Tehát le kell, még pedig szorosán kötni magunkat. De ugyan kérдем, mikép, ha bizonyos kulcs szerint nem?

Igen, de ha ezen kulcs a munka után igazságtalannak mutatkozik, valljon rendén volna-e az, hogy még is a szerint fizessünk? Bizonyosan nem! Következőleg későbbi rectificatiónak okvetlen helyt kell adni.

Szövényes a dolog, nem tagadom. Mutasson valaki jobb modort, tessék, s ám fogadjuk el.

Addig is azonban, míg az efféle kisütve, kitarva nincs, én legalább nem hiszem, az előadottnál volna biztosb mód:

Kölcsönre tehetni szert, melly nélkül egy tapodtat sem haladhatunk, sőt még meg sem indulhatunk;

Megkezdhetni a munkát minélelőbb, mellyet minden elégséges ok nélkül hátralökni bűn volna. És végre

Olly közel járulhatni az igazság- és kölcsönös méltánylathoz, mint az becsületes emberekhez illő.

S most hadd végezzem e hosszadalmas és száraz előadást némi rhapsodicus eszmékkal.

„Jaj, igen nagy feneket kerit Széchenyi az egészségnek! Bizony nem lesz belőle semmi.“ Így fognak, tudom, jelen röpirat után itélni sokan. Ámde kérдем: mi nagy haszna volt az eddigi „kisebb fenékkerítéseknek“? Bizony nem csak nem nagy, de éppen ellenkező; mert az eddigi, jobbára felszínes, félszeg s minden összefüggés nélküli gyógyászkodás, ha kiváltságilag tán hajtott is egy egy kikülönböztetett határnak némi kis hasznót, az

egyetemes Tiszavölgy bajait nemhogy kisebbitette volna, de minden bizonnyal még jóval nevelte is. Miszerint tán nem volna káros, elvégre a kissé tágabb fenékkerítést megkísértenünk egyszer.

Sokan a Tiszavölgy mindinkábbi elaljasodását legfőképp az erdők általános elpusztításának tulajdonítják, mellyhez képest a meztelen hegyekről leszakadozó föld és porond mind erősebben betöltené a lapályban folyó és alig hömpölygő vizek medreit. — És ebben alkalmasint igazuk van. — Tegyen tehát e tekintetben is minél előbbi rendet a törvényhozás.

Néhány nappal ezelőtt levelet vevék, mellyben egy lelkes honfi arrul tudakozódik: „valljon a január 19-ikén egybesereglendők számára rendelt-e a város lakást már, s valljon leszen-e egy kis diurnum is?” Bizony, nem rossz gondolat! Mert hiszen miért ne érdemlene ingyen lakást és egy kis napi bért az, ki elvégre annyira megalázza magát, mikép sarait kiszárítani és magán segíteni méltóztatik? Egyébiránt igen könnyen megtörténhet, s nemcsak a legközelebb de sok más esetben is, hogy olyas tagok megjelenése is szükséges, vagy legalább szerfelett hasznos fogna lenni, kik minden egyéb tulajdonnal igen, de pénzzel nincsenek ellátva; s ekkor, azt hiszem, illő, mikép az érdeklött társaságok az effélék kiegyenlítéséről gondoskodjanak; csakhogy Pest vá-

rosának ne kelljen azon becsületért, mellyhez képest a Tiszavölgy rendezéséről keblében tanácskoznak, ingyen lakást adnia! sat. sat. sat.

Minap megint ezen igen naif okoskodással lepett meg bizonyos honi hős: "Mi csak akkor fizetünk, ha majd látjuk hasznát." Ej, gondolám magambam, illy okos ember, ki csak illy biztos utakon szeret járni, sok lehet; ámde, hogy van-e olly csörgősapkás az egész világ hátán, ki illy hypothekára adna kölcsönt, azt kötve hiszem.

"De ugyan van-e már terv — így szólt nem rég hozám bizonyos notabilitas — mellyhez képest aztán roszulcsinálási veszély nélkül meg is lehessen jövő évben kezdeni a munkát?" Mire én ekkép válaszolék: A Tiszavölgy baja az, hogy néha annyira meggyül benne a víz, miszerint úgy jár mint messzelyes palaczk, mellybe egy pintnyit öntenek, kitör t. i. partjain. Már most, ha messzelyes palaczkba pint vizet sőt még többet is akarok önteni, a nélkül hogy nyakán felbuggyanjon, nincs más mód, mint fenekét kiütni, miszerint folyása szabadabb s ekkép sebesebb legyen. Szintígy van a Tisza völgyével, csak-hogy fenekét nem üthetni ki, de e helyett sebesíthetni folyását; mi megint átvágások és gátak, gátak és átvágások, s némelly helyeken egész területeknek maga a víz általi mesterséges feltöltésével eszközölhető. — Ámde gát és átvágás annyi kell, s némelly helyeken olly kézzelfoghatólag mutatkozik hasznuk sőt szükségük, mikép addig is

biztosan s legnagyobb bátorsággal munkához foghatni, míg elég idő s elég tehetség következtében részletesb és kimerítőbb tervek készítése lehetséges, mellyek egyébiránt — mint e röpirat folytatában bővebben megmutattuk — soha nem készülhetnek tökéletesen el a munka előtt, de egyedül munka folytatában, s ezt úgy szólván kísérve; mihez még az járul, hogy olly általános tiszaszabályozási tervek léteznek is már, mellyek elég biztosságot nyújtanak, némelly munkáknak tüstént, minden roszulcsinálási veszély nélkül, megkezdhetésére.

Vannak vizek, mellyeket nem szabályozhatni; s pedig nem azért, mintha szinte minden technikai akadályon nem birna diadalmaskodni a jelenkori europai nemzedék, hanem mert némelly vizek rendezése nagyobb kiadással mint bevétellel járna, s ekkép pénzügyi tekintetben nem szabályozhatók. — Illyesekkel fel kell hagyni. — A' Tisza völgye azonban nemcsak e categoriában nem áll, de éppen ellenkezőleg olly roppant haszonnal volna elrendezhető, mikép e műtételnél legfőbb rendszabásul azt kell tüzni ki — de e rendszabást aztán szigorun alkalmazni is — hogy a Tiszavölgy rendezése által, miután ugy sem nyerhet általa minden illető tökéletesen egyenlő arányban, mert ez teljességgel lehetetlen, legalább senki ne károsuljon, habár csak egy hajszálában is. — Mi a lehető legnagyobb igazság czimerét nem viseli, legyen nagy, legyen kicsi, igazi és tartós kifejlésre nem virul soha.

Vizszabályozásnál, mely műtételben alig van magyar táblabíró, ki magát competensnek ne hinné, sokak axiómául azt tartják, hogy azt mindig alólról kell kezdeni. Vizsgáljuk ennek helyes létét a Tiszavölgyre alkalmazva.— **A** ugy tartja, hogy mielőtt a Szamos, Ung, Latorcza, Laboreza sat. folyók rendezéséhez fogni lehessen, előbb alant a fő recipiensen, t. i. a Tizán, volna szükség segíteni. **B** ez ellen ugyan nincs, de csak akkor hiszi ezt vízáradási veszély nélkül eszközölhetőnek, ha előbb alant a Tisza alsóbb részén fogna tétetni valami, miszerint ott folyjon a víz sebesebben; mert ha ez nem történik, usznak a fentebbiek mind. És ez jól van; ámde a Tisza alsó része nem a legalantibb pont, mert a Duna még alantibb, előbb kell tehát elrendezni a mi Dunánkat, aztán a még alantibb oláh Dunát. Jaj, de még e pont sem a legalsóbb! Szükség ekkép torkolatját, Sulina et Co. fiók-beszakadásánál kitisztítani előbb. Igen, de mint tudva van, az egész Fekete-tengeren vajmi sebesen foly a víz, míg az a Bosphoruson keresztül a Marmora tengerben, és innen a még sebesebben folyó Dardanellák segítségével a Közép-tengerben, s ezen áthatva Gibraltár szorosai közt elvégre ugyan csak legalantibb pontját a nagy Oceanban eléri. — Mihezképest, ha a most kitüntetett theoria pontos követése sikerbiztosításra valóban szükséges, hogy t. i. vizszabályozásoknál mindig alant kell kezdeni: Sibónak — mely mint tudjuk, a Szamos partján fekszik Erdélyben — sem lehetne vízbajait előbb gyökeresen orvosolni, mielőtt Gibraltárnál, mint legalantibb pontnál, nem történnék valami ugyancsak gyökeres.

Mennyire én fogom fel a dolgot, s nemcsak technikai, de minden egyéb tekintetben is, nekem ugy látszik,

mintha Tisza völgyét illetőleg legczélszerűbb s legigazságosb volna, a munkát nem egy, de több helyen, mind fent, mind középen, mind alant kezdeni egyszerre, mennyire csak lehet.

Lehetnek tán olyanok, kik azt fogják rám kenni akarni, mintha én a vármegyék kezeiből ki akarnám venni a vízszabályozások közvetlen eszközlését, s ez által tekintetüket aláásni és sulyukat mintegy kisebbitni iparkodnám. Erre így felelek: Nincs senki e hazában, ki idege-nebb volna a pesthirlapi centralisatiói eszmétül — ha jól fogtam fel azt — mint én.

Mivel a vármegyék nyavalygó állapotban vannak, azért simpliciter valami idealis centrumban egybeolvasztani akarni, körülbelül annyi, mintha valaki, mert fogai fájósak, azon tanácscsal találkoznék, hogy fejét ütse el. — Bizony szép cura! Köszönöm alássan! Nem, nem. A vármegyékben látom én még mindig nemzeti és alkotmányos állásunk legfőbb kezességét. — Semmisítsük azokat csak meg, s pedig saját magunk — mert hiszen aztán ez adná még meg a dolognak igazi csipősségét — és megengedem, lesz rend mindenütt, quantum satis, és lesz tömérdék más népvegyülettel emancipált zsidó is annyi és olly fehér mint hó, de hogy efféle idéetlen metamorphosis után a magyarnak csak hült helyét, az alkotványnak pedig legfelebb csak hüvelyét fognók találni, arrul tökéletesen meg vagyok győződve.

Ha valaki, tehát bizony én nem ohajtom legkevesebé is, a vármegyék tekintetét és sulyát bármiben is aláásni s kisebbitni; sőt éppen ellenkezőleg, senki sem vágyódik az

után olly erősen, mint én, hogy vármegyéink minélelőbb elérjék a polgári rend és kifejlés azon fokát, mellyhez képest sem saját maguk, sem valami centrum által zsibbasztva, teljes szabadságban foroghassanak ugyan törvényszerű körökben, de más oldalról, mint egy egésznek kiegészítő részei, soha ne is állhassanak gátakként a köz előmenetelnek útjában.

A fenforgó esetben, a Tiszavölgy-rendezési kérdésben t. i. nem volt egyéb czélom a vármegyéket illetőleg, mint a dolgot elvégre "egészséges alapokra állítani." Már pedig, hogy a munka költségeit, örömeit s olly nagy élvezeteit közvetlen a megye, vagy jobban mondva, csak a szegény adózó vigye, és ne inkább a parti lakos, vagy mocsár-úr, kit a dolog illet: ez, az én fejembe nem fér; midőn más részről a törvényes felvigyázat és territorialis hatóság bizonyosan senkit mást nem illet, mint a megyéket.

Eddigél Magyarországbán sok munka vitetett véghez, melly a földnépnek, melly legkisebb hasznát vette, ha vette, egyedül kinos veritékén készült. Ez nem hozhatott, de nem is érdemlett áldást. Most sokan pamutba szeretnék takarni a paraszt embert, csakhogy Istenért a szegénykét valami baj ne érje. — Nagy kérdés, ki nagyobb ellensége, az-e, ki henyélésre szoktatja, vagy ki izzadságát használja. Ugy, hogy a Tiszavölgy-rendezésben most egyszerre egészen ki akarni rekeszteni a vármegyék ebbeli előbbi hatását, éppen olly tulzás lenne, mint tulzás volt a régi rendszer, midőn az adózók által indiscriminativ mindent csak a vármegyék vittek végbe. — Van ebben is bizonyos igazsági mérleg, melly valamint nem kívánja, hogy mint azelőtt, minden munkát csak a pór

vigyen, szintugy nem engedi, miszerint az most, mennyire igazságos és rá is árad haszon, semmikép ne hasznosítsassék.

Ezen szót 'utilisatio,' kivált e röpirat folytában, vajmi sokszor használtam. E szó azonban, valamint minden szó, magában józan alkalmazás nélkül mitsem nyom. Volna ekkép bár időm, egy kissé az utilisatio mesterségét is taglalnom! De erre most nincs; s azért, mig tán lesz, hadd hozzak legalább egy magyar mondát, melly ekkép foly: "A pénz olvasva, a feleség verve jó," a véggett fel, mikép legalább sejttessem, hogy a magyarnak régi modorát e tekintetben is változtatni vagy némileg módosítani kell. "Dögönyözd; aztán majd szeret és segít, ne kételkedjél, mert hiszen a bölcseségnek félre nem ismerhető köve ez!" Tán így?

Kölcsönt, nagyobbszerű kölcsönt, mérséklett kamattal s kényelmes visszafizetési határidővel, valljon ki ad? Angolok, Hollandiak, vagy belföldi pénzesek? Ezek minden bizonnal adhatnának, mert hiszen aranyat és pedig nagy mennyiségű aranyat vélünk halászni és halászhatunk is, minthogy ehhez nem kell egyéb, mint azt kihuznunk, ők pedig illyesekre jó hitel fejében szívesen adnak. Ámde nekünk magyaroknak csak hiteli törvényeink vannak, hitelünk azonban nincs; s ekkép csak akkor adnak, ha kezeit tudunk előmutatni. De ezt hol leljük? Én nem tudok

sem mást, sem jobbat, mint a kormányt. Nem mást, mert hiába, saját kezességünkre mitsem ad senki is — és e körül ne mystificáljuk s ne hagyjuk mystificáltatni magunkat — ; nem jobbat, mert ugyan kit érdekelhetne Magyarország felvirágzása közvetlen és közvetve erősbben, mint a kormányt? Tegyük meg tehát a' teendőt, s ujhuzás helyett utilisáljuk, az Isten irgalmaért s a Magyarhon minél előbbi felvirágzása végett, elvégre viszonylag egymást!

Ha Urunk Fejedelmünk hozzám így szólna: "Vegye ön itt e láda kulcsát, s merítsen abbul minden visszafizetési kötelezés nélkül annyit, mennyi kell a Tiszavölgy rendezésére, hadd vigadjon az én jó tiszai népem: én bámulva e nagylelkűségét, azt még sem fogadnám el. Mert a Peru-féle kész arany — és erre jól figyeljeteK drága honosim — ha pillanatra felvidit is, nemzeteket bizonyosan öl, midőn csak azon arany terjeszt áldást s tartós megelégedést a' népekre, melly a munkának, melly a szorgalomnak gyümölcse.

Minap bizonyos fiatal magyar független, egy magas polczon álló kormányfi ajkairul e biztosító szavakat hallá: „A fejedelem sem azokat nem kedveli, kik mindenre azt mondják ,igen', sem azokat, kiknek szájából mindig csak ,nem' hangzik. Alkalmazzuk e philosophiai utmutatást, s ha felvitt a szél vagy a sors, vagy akárminek nevezzük: ám álljunk elé, ha és mikor kell, egy férfias ,nem'-mel; ha viszont a haza független tére az, hol forgunk, legyünk valósággal elég ,függetlenek', ha ez által előmozdíta-

tik a haza java, vagy veszélytől megmentetik az, egy határozott „igen“-t is harsogtatni akárkinek fülébe.

Ne várjunk rövid idő alatt nagy előmeneteleket, s csak Istenért ne higyük azoknak, kik rövid idő és csekély fáradság után óriásiakat ígérnek. Mert hiszen csak az alacsony saláta, meg a törpe retek s efféle növény nő szaporán, midőn a fejedelmi cser, meg a felséges bükk, csak hosszú évsor után terjeszti ki viruló lombjait a későbbi maradék fölött; s ki ekkép szaporát nagygyal, könnyűt tartóssal egybeházasítva jósol: az, ki legyen is egyébiránt bár, nem több mint álproféta, millytül őrizzen az ég!

Hogy Magyarország különös virágzásra emelhető, arról nem kételkedik senki, ki e hont ismeri. De hogy valljon a magyar faj képes-e s fogja-e e hont legmagasb virágzásra emelhetni, azon igen igen sokan kételkednek. Hazudtoljuk meg ezeket, s legyünk meggyőződve, hogy kézfogás, vállvetés s bölcsesség által nincs olly szövevényes körülmény és viszony, melly közt üdülni ne lehetne.

Sokan forradalmi állapotot égi háborukhoz szeretnek hasonlítani, mellyek által mintha tisztulna a levegő. — Tán van ebben némi való, nem merném tagadni; hanem, hogy égháborus idők különösen alkalmasok volnának gazdaságvitelre, és ilyenek után igen esengne a

jó gazda, azon szintugy kételkedem, valamint teljességgel nem hiszem, hogy forradalmi, vagy a mi egyre megy: anarchicus lét közt, melly felé — közbevetőleg legyen mondva — ha csalni nem akarjuk magunkat, mi magyarok aggasztólag közelítünk, nagyobbyszerűeket, mint például a Tiszavölgy rendezését, végbe lehessen vinni. Mert ugyan ki fáradna szívesen, és olly vállalatokra, mellyek gyümölcse csak későbbi, ki koczkáztatná pénzét, kivált kölcsönként, mikor a pártok elmérgesülése közt szinte egy megyei gyűlésről a másikig sem egészen biztos bárki, még bőr- és csontjaira nézve is?

Legnagyobb csudálkozásomul esik sok helyről, szinte mindenünnen értésemre, milly nagy várakozással vannak, hogy általam most ugyancsak talpraesett mindenféle nagyobbyszerű fogva hovahamarább életbe léptetni. — Jóakaróim sympathiából viseltetnek irántam ennyi kegygyel; elleneim tán azért, hogy a várakozást lehető legmagasbra vonván — s pedig valóban bámulatos, mi mindent nem tud képzelni egy magyar velő — annak idejében annál lejjebre szállithassák — s ej be jól fogna ez soknak esni, nem kétlem — újabb köröm eredvényeit. — Ámde kérdem — s ez által valóban senkit sem akarok legtávolabbrul is sérteni — valljon milly joggal s milly hihetőségek szerint szabad bárkinek is efféle várakozásokba engedődzni? Mert ugyan mi van kezemben, mihezképest nagyobbyszerűek életbeléptetését lehetne tőlem, az igazság- s méltánynak csak árnyékával is, követelni? — Az egész testület, mellyet ő Felsőge legkegyelmesebben elnökletem alá rendelni méltóztatik, eddigelé pusztán szegény magambul áll, és már ez ellen is

protestáltak; pénztár nincs rendelkezésünkre; ajándékba venni pedig pénzt, ha adnának is, én soha nem tartanám tanácsosnak, mert, mint fentebb érintém, nemzetre nézve a Peru-féle kész arany bizonyos méreg; a vármegyei kézimunkák de csak egyetlen egy napszámát sem fordíthatom haszonra; csudatevő végre nem vagyok, hogy semmiből vagy majdnem semmiből nagyokat teremthessek. És, legyünk igazságosak, a kormány, melytől én egyébiránt, mint mondtam, ajándékot nem követelek, ugyan mit tehet többet értünk, míg vele törvényhozásilag kezdet nem fog a nemzet, mint hatalmával védni, kezességet vállalni sat. sat., mik vajmi nagyon elősegíthetnek ugyan, s ekkép háladattal fogadandók; de hogy mindaddig valósággal nagyot és tartóst lehessen Magyarországon létrehozni, mielőtt az ehhez megkívántató tehetséget a nemzet maga magából nem fejt ki, azt senki, ki csak féligmeddig bir is nagysági rőffel, hinni nem fogja. Mikép vigyek tehát, kérdem, így pusztán szinte magamra reducálva nagyobb szerűket végbe?

És az ország valljon mit tett helyzetem hasznosítására? Része a törvényhatóságoknak gratulált, része viszont protestált. Már pedig effélékkel, valamint fellengős beszédek, fényes tervek, czifra vagy hosszadalmas gyűlések, zsiros lakomák, ünnepletek és illyesekkel, még nem állíthatni ki nagyobb szerűket, mi, azt tartom, nem kíván megmutatást.

Ugy hogy, mint én hiszem, illy körülmények között senkinek sincs joga, bár legtávolabbrul is nagyobb szerűk kiállítását tőlem követelni.

Tegyen az ország — mely egyébiránt eddigelé legjobb akarattal sem hasznosíthatta volna új körömet, mint-hogy ez egyedül országgyűlésen a törvényhozás útján tör-

ténhetnék — tegyen mondok az ország elégséges pénzt kezembe, ruházzon fel kellő hatalommal, más részről azonban szorítson legszigorubb felelősség terhe alá: és akkor, ha rövid idő alatt nem lesz hazánknak jobb színe, több életereje, pezsgőbb egészsége, férfiasb állása, vidámabb lelkülete, s általjában hasonlíthatlanul több tehetsége, mint jelenleg, ám akkor tegyenek velem, mit akarnak.

Többnyire, értsük egymást. Midőn én azon körről szólok, mellynek megnyitását ő Felsége legkegyelmesebben szándékolja, én korántsem figyelek személyemre, de egyedül magára a dologra. Mert hiszen az én léteemet eltörli a nap, midőn olly kör hatása, mint a mellyről szó-lunk, ha tökéletesen elláttatik nagyobb tehetség kellékeivel, századokra biztosíthatja a hamvaibul csak szaporán kiemelkedő hon virágzó jövődjét, mert egészséget és erőt fejt ki, hol pedig ez létezik, ne kételkedjünk, jön utána a többi is.

Azt kérdezhetné most valaki: “hát ugyan miért vettem át ezen még olly kevésbé definiált új provinciát, mellyben olly igen magamra reducálva érzem magam?” Mire így válaszolok: Azért, mert abban addig is, míg az ország hozzájárulása által tökéletesen el fogja érni kifejlését az, sokkal többet remélek sőt hiszek honunk felerősítésére végbevihetni, mint ha magán helyzetemben maradtam volna, mellyben tökéletesen izolálva vagyok. Iszolálva pedig igen természetesen azért, mert a pangókkal semmi dolgom, a haladók viszont velem járni nem kívánnak, én pedig velük hajtani — mert ebből csak hazánk vesztét látom — nem akarok; s e szerint, miután nem pártvezérség czélom, vagy édes ámitások közt a népkegy habjai által hintáltatnom, de használni

akarok a honnak apály és dagály ellen minden áron: igen megfogható, ha ezer teendőink közt azokkal dolgozom, kik törekvésimet nemcsak pártolják, de azokat elősegíthetik is, és ha oda vágom kapámat, hol legbecsesb kincset lelmi remélek. Egyébiránt majd meglássuk. A kormány segítségével, ha Isten is segít, minden eredmény nélkül tán nem marad tiszta keblü működésem, s minden esetre, mint én remélem, siettetni fogja azon nap bekövetkezését, mikor kölcsönösen el lesz a vizonti utilisatio gyakorlati elve fogadva, melly aztán okvetlen hasznosb és vajmi dicsőbb eredményekre fog vezetni, mint az újbuzási theoria.

Ha több volna bennem a dicsvágy — mert hiszen az is van gyarló ember létemre — mint honi hűség, és ha ugy tartanám mint sok más: „éltem után vizözön“ egészen máskép szerepelnék. Nem volna hiuság, mellynek nem tömjéneznek; nem léteznék sokaktul felkarolt csalaszme, mellynek virágokat ne hintenék; nem lenne köz divat, mellynek ne vetném alá magamat: és tudom, nem volnék isolálva. Ámde, hogy földi pályám ekkép Magyarország hasznára peregne-e le, ez más kérdés. Én tökéletesen ellenkezőrül vagyok meggyőződve; s e szerint, miután nem „drága sajátom“ az, mellyet földi édességekkel körülöveztetni kívánok, s nem célom fényes szappanbuborékok atyjául tartatnom, de egyedül a haza iránt vágyom teljesíteni köteleességemet: sem hiu fény utáni váciászat, sem nagyravágyás, sem személyem haszna nem mozdít, sőt még csak köszönetét sem követelem sokaknak, tökéletesen megeléguelve meleg öntudatomban, és

vajmi boldog, ha néhány felvilágosodott s tiszta lelkü hazafi tetszését bírom megérdemleni.

S ha most e röpirat berekesztésüül — midőn még egyszer ünnepélyesen jelentem, mikép azzal senkit sérteni nem kívántam, s a Tiszavölgy rendezését illetőleg kimondhatlanul sajnálnám, ha felhalmozott munkáim közt az illetőknek bár legkisebbje iránt véletlenül nem viseltetem volna elég figyelemmel, miért ez uttal legalázatosb bocsánatot kérek — ha most, mondom, azt kérdem magamban s a hihetőségeket mellette és ellene fontolgom, hogy valljon ki fog-e sajátságában fejleni a magyar vér, s ez által hazánk, és e szerint a Tiszavölgy is: én ugy sejttem, ugy hiszem, ugy látom: igen, ki fog!

Valamint Istenben, ugy hiszek én az emberi perfectibilitásban. És e szerint ha látom, jó irányzattal az Istennek mennyi szolgálalkü, jobbadán szinte burgonyaképü népei is kiemelkedhetnek a középszerűség zsibbasztó állásából: ugyan hogy tudnék kételkedni én, hogy jó irányzattal a lelkes, deli természetü, vitézképü magyar ne érhetné el az emberi kifejlés legmagasb fokát is?

És azért a haza boldogságáért, csak jó irányzat! A többi megvan, és élni s virágozni fog a nekem annyira drága „keleti raj“!

